

Bakalářská práce

Historie Tereziánské vojenské nemocnice

Studijní program:

B0114A300071 Dějepis se zaměřením na vzdělávání

Studijní obory:

Dějepis se zaměřením na vzdělávání
Zeměpis se zaměřením na vzdělávání

Autor práce:

Zbyněk Fábry

Vedoucí práce:

prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.
Katedra historie

Liberec 2024

Zadání bakalářské práce

Historie Terezínské vojenské nemocnice

<i>Jméno a příjmení:</i>	Zbyněk Fábry
<i>Osobní číslo:</i>	P21000282
<i>Studijní program:</i>	B0114A300071 Dějepis se zaměřením na vzdělávání
<i>Specializace:</i>	Dějepis se zaměřením na vzdělávání Zeměpis se zaměřením na vzdělávání
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra historie
<i>Akademický rok:</i>	2022/2023

Zásady pro vypracování:

Vojenská nemocnice v Terezíně stojí více jak 241 let. Za tu dobu zažila hodně, včetně dvou světových válek. Za dobu své existence měla nespočet pacientů, ať už slavných či bezejmenných. Byl zde například Gavriilo Princip, který byl internován v malé pevnosti a poté převezen do nemocnice, kde zemřel. Nebo zde byli věznění Židé během druhé světové války, kteří zde podléhali mnoha nemocem. Cílem této bakalářské práce je zevrubný popis historie nemocnice a její význam, ať už pro dobrovolné či nedobrovolné obyvatele Terezína. Práce bude vycházet z dokumentů poskytnuté městem a památníkem Terezín a z odborné literatury.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce: tištěná/elektronická

Jazyk práce: čeština

Seznam odborné literatury:

BLODIG, Vojtěch, Ludmila CHLÁDKOVÁ a Miroslava LANGHAMEROVÁ. Terezín, Litoměřice: místa utrpení a hrdinství. Praha: Pro Památník Terezín vydalo nakl. V Ráji, 2003, 71 s. ISBN 80-85894-16-5.

LUKEŠ, Alexander. Svatý týden v Terezíně. Praha: Naše vojsko, 2008, 95 s., [16] s. obr. příl. ISBN 978-80-206-0916-8.

ROMAŇÁK, Andrej, Andrej ROMAŇÁK a M. PRÁŠIL. Pevnost Terezín. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 1994, 101 s. Pevnosti, Sv. 5. ISBN 80-901580-3-X.

ROMAŇÁK, Andrej. Pevnost Terezín. 2. nezm. vyd. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 1996. Pevnosti. ISBN 80-901-5803-X.

SMUTNÝ, Jiří, ed. Terezín – pevnostní město: [Festung Theresienstadt = Terezín Fortress. [Lovosice]: BaB, c2005, 59 s. ISBN 80-239-6272-8.

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.
Katedra historie

Datum zadání práce: 3. května 2023

Předpokládaný termín odevzdání: 4. června 2024

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. Milan Svoboda, Ph.D.
garant studijního programu

V Liberci dne 1. října 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědom toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědom následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Rád bych především poděkoval panu profesorovi Rychlíkovi za to, že mě vzal pod svůj odborný dohled a dal mi spoustu cenných rad. Dále bych rád poděkoval své rodině za emoční i finanční podporu a v neposlední řadě významných lidí, kteří zde pro mě byly v dobách, kdy jsem tuto práci psal.

Anotace

Cílem této bakalářské práce bylo popsat historii bývalé vojenské nemocnice v Terezíně od založení roku 1782 až do jejího konce roku 1997. Práce by se dala rozdělit do čtyř historických období, za Rakouska a Rakousko-Uherska, za první republiky, za druhé světové války a po druhé světové válce. Práce také mapuje historii města Terezína, pro důležitost kontextu historie nemocnice.

Klíčová slova

Terezín, bývalá vojenská nemocnice, odvody, operace, personál, pacienti

Annotation

The aim of this bachelor's thesis was to describe the history of the former military hospital in Terezín, from its establishment in 1782 until its closure in 1997. The thesis can be divided into four historical periods: under Austria, during the First Republic, during World War II, and after World War II. The work also maps the history of the town of Terezín, highlighting its importance in the context of the hospital's history.

Keywords

Terezín, former military hospital, conscription, operations, staff, patients

Obsah

Seznam obrázků	9
Seznam tabulek	9
2. Úvod.....	10
3. Počátky Terezína	10
4. Geografické předpoklady	14
5. Charakter pevnosti a posléze svobodného královského města Terezína.....	15
6. Reformy Josefa II.....	16
7. Nemocnice	17
8. Slavný pacient.....	20
9. Vzpomínky lékaře Jana Levita.....	22
10. Operace	26
11. Laboratoř	29
12. Odvody.....	30
12. 1. Porovnání s ostatními okresy	34
12. 1. 1. Roky 1892-1893.....	34
12. 1. 2. Roky 1894-1895.....	35
12. 1. 3. Roky 1895-1896.....	36
12. 1. 4. Roky 1896-1897.....	37
12. 1. 5. Roky 1897-1898.....	38
12. 1. 6. Roky 1898-1899.....	38
12. 1. 7. Roky 1899-1900.....	38
13. Personál.....	41
13. 1. Personál pro rok 1923	42
13. 2. Personál pro rok 1924	42
13. 3. Personál pro rok 1927	42
14. Nemocnice za židovského ghetta.....	43
15. Odvšívování	45
16. Epidemie	46
17. Zdravotní sestry.....	47
18. Nemocnice dnes	48
19. Závěr	49
20. Seznam použitých zdrojů	50
Seznam příloh	56
21. Přílohy.....	56

Seznam obrázků

Obrázek 1: Plány vojenské nemocnice (Zdroj archiv Terezín město změny).....	19
Obrázek 2: Rentgenové oddělení (Zdroj vlastní).....	25
Obrázek 3: Plán prvního patra nemocnice (Zdroj Židovské muzeum v Praze).....	44
Obrázek 4: Budova nemocnice dnes (zdroj Válka.cz.).....	48

Seznam tabulek

Tabulka 1: Chirurgické zákroky.....	27
Tabulka 2: Délka vojenské služby.....	31
Tabulka 3: Přehled odvedených ze sta za roky 1892-1900.....	32
Tabulka 4: Výsledky odvodů roků 1892-1893.....	34
Tabulka 5: Neodvedených pro nedostatečnou výšku pro roky 1892-1893.....	34
Tabulka 6: Neodvedených pro Tělesnou slabost pro roky 1892-1893.....	35
Tabulka 7: Výsledky odvodů pro roky 1894-95.....	35
Tabulka 8: Neodvedených pro tělesnou slabost pro roky 1894-1895.....	35
Tabulka 9: Neodvedených pro nedostatečnou výšku 1894-1895.....	36
Tabulka 10: Výsledek odvodů pro roky 1895-1896 s průměrem 23,7%.....	36
Tabulka 11: Neodvedených pro nedostatečnou výšku 1895-1896.....	36
Tabulka 12: Neodvedených pro tělesnou slabost 1895-1896 s průměrem 42,3%.....	36
Tabulka 13: Výsledky odvodů roků 1896-1897, kde průměr činil 28,7%.....	37
Tabulka 14: Neodvedených pro nedostatečnou výšku 1896-1897.....	37
Tabulka 15: Neodvedených pro tělesnou slabost 1896-1897 s průměrem 36,9%.....	37
Tabulka 16: Nejvíce schopných branců pro roky 1897-1898 z tisíce.....	38
Tabulka 17: Nejvíce schopných branců pro roky 1898-1899 z tisíce.....	38
Tabulka 18: Nejvíce schopných branců pro roky 1899-1900 z tisíce.....	38
Tabulka 19: Podrobné důvody neodvedení branců v určitých letech.....	39
Tabulka 20: Velitelé nemocnice pro určité roky.....	41
Tabulka 21: Seznam personálu pro rok 1923.....	42
Tabulka 22: Seznam personálu pro rok 1924.....	42
Tabulka 23: Seznam personálu pro rok 1927.....	42

2. Úvod

Téma Tereziánské vojenské nemocnice jsem si vybral z důvodu, že již dvacet čtyři let žiji v Terezíně, tudíž mám k městu velmi blízký vztah, historie města mě zajímala už od útlých let a do jisté míry ovlivnila mé rozhodnutí studovat historii na vysoké škole. Téma mi přišlo adekvátní pro bakalářskou práci díky zprostředkované historii místními organizacemi, spolky, ale i samotným vedením města.

Město Terezín je historicky velmi dobře zpracované téma, ať už se jedná o Terezín jako pevnost a město, Terezín jako židovské ghetto nebo Terezín jako věznici gestapa. Dochovalo se mnoho pramenů a studií a také velmi mnoho bylo o osudech lidí, kteří Terezínem prošli. Mnoho odborné literatury je též o budovách, které v Terezíně stály nebo stojí dodnes. Já se v této práci zaměřuji na jednu z těchto budov, konkrétně na bývalou vojenskou nemocnici, která v Terezíně stojí do dnešních dnů.

O této budově v akademických kruzích mnoho napsáno nebylo. Existují pouze akademické práce na témata jako „Kontroverze vojenské nemocnice – nové bydlení, Terezín“, které se, jak je z textu zřejmé, nezabývají historií nemocnice, ale jejím dnešním využitím ve prospěch nového bydlení v Terezíně, a „Chirurgická péče v ghettu Terezín“, která se zaměřuje na zdravotnictví v době židovského ghetta. Tyto témata proto ve své práci nerozvádím.

Cílem této bakalářské práce je zprostředkovat, proč byla potřeba vzniku nemocničního zařízení v tomto regionu a zmapovat historii Vrchlabských kasáren, známých také jako stará vojenská nemocnice v Terezíně. Tato práce si klade za cíl představit události, které se v této budově odehrály, jako je například smrt Gavrila Principa a okolnosti, které jí předcházely. Dále se zaměřím na smutně ironické působení jednoho z chirurgů, Jana Levita, a jeho vzpomínky na působení v nemocnici. Rovněž se budu věnovat aktivitám, které se v nemocnici odehrávaly, včetně operací za určité období dvou let a kontroly mladých mužů při odvodech v rozmezí osmi let. Rád bych také porovnal úspěšnost a neúspěšnost těchto odvodů s ostatními okresy, kde odvody probíhaly.

Dále bych popsal určité aspekty z druhé světové války, ve kterých hrála nemocnice důležitou roli, například při odšívování města. Tato práce tedy poskytne komplexní pohled na historický význam a funkci bývalé vojenské nemocnice v Terezíně, čímž přispěje k lepšímu pochopení její role v kontextu dějin tohoto významného města.

3. Počátky Terezína

V roce 2024, tedy v roce, ve kterém tuto bakalářskou práci píši, má Terezín za sebou již 244 let historie. Toto město, ať už dobře či špatně, hrálo v životě mnoha lidí důležitou roli. Proto bych v této kapitole rád vylíčil počátky samotného města.

Ačkoli výstavba pevnosti Terezín započala v roce 1780, události, které vedly k jejímu vzniku, započaly již v roce 1740,¹ a to z toho důvodu, že v roce 1740 umírá Karel VI., císař Svaté říše římské. Po jeho smrti usedla na trůn jeho dcera Marie Terezie. Právo na trůn jí zajišťovala listina pragmatické sankce, která však byla zpochybněna, a několik evropských vladařů se pokusilo přivlastnit si různé části území Habsburské monarchie.² Tak učinil i bavorský kurfiřt Karel Albrecht, který chtěl ke svému území přidat Čechy a Horní Rakousy, a saský kurfiřt a polský král August III., který měl zájem o Moravu a Horní Slezsko. Oba zmíněné panovníky však předběhl pruský král a braniborský kurfiřt Fridrich II. Ten se zajímal o průmyslově rozvinuté Slezsko, dobytí této země by přilepšilo jak pruskému hospodářství, tak pověsti Pruska v tehdejší Evropě.³

Fridrich II. sice nejdříve Marii Terezii učinil nabídku, která sestávala ze zaplacení několika milionů tolarů, pomoci proti nepřátelům Habsburské říše a hlasu pro jejího manžela Františka Štěpána Lotrinského při císařských volbách. Na odpověď z Vídně však nečekal a 16. prosince 1740 překročil se svou armádou hranice Slezska.⁴ Marie Terezie nepřistoupila na žádné podmínky, pro které by se měla vzdát svého území. Pozornost Habsburské monarchie byla víc jak dvě století především věnovaná obraně jihu před tureckou hrozbou, proto byla obrana severních hranic částečně zanedbána z přesvědčení, že monarchii nebezpečí ze severu nehrozí.⁵ Sever monarchie měly tedy bránit fortifikační pevnosti Kladsko, Hlohov, Břeh a Nisa, ale to nestačilo a ke konci února 1741 Fridrich II. obsadil téměř bez bojů celé Slezsko.⁶

K obraně severu byl poslán sbor o síle šestnácti tisíc mužů, který vedl polní maršál Wilhelm Reinhard hrabě Neipperg. Vojáci pochodovali z Olomouce a prostoru Šternberka s úkolem zastavit Pruskou invazi. Dne 10. dubna 1741 došlo k bitvě u obce Molvic, kde se obě armády střetly. Prusové z bitvy vyšli pod vedením samotného krále Fridricha II. vítězně a upevnili tak své postavení. V následujících měsících dovršili obsazení Slezska, včetně jeho pevností.⁷

Po neúspěšné válce v období 1740-1742 Marie Terezie uzavřela dočasný mír s Pruskem ve Vratislavi. V rámci této dohody byla většina Slezska, která předtím náležela k zemím Koruny české, připojena k Prusku. Tato smlouva byla poté formálně potvrzena 28. července 1742 Berlínským mírem. V následujících letech se Habsburská monarchie snažila získat ztracené území zpět, a to

---

¹HOFMAN, Jiří. *Vlasti k obraně, matce ke cti: stavba pevnosti Terezín 1780-1790*. Edice Lidé a hradby, České Budějovice: Bohumír Němec - Veduta, 2022, s. 31. ISBN 978-80-88030-69-0.

²ROMAŇÁK, Andrej. *Pevnost Terezín*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, Edice Pevnosti., 5. sv., 1994, s. 12. ISBN 80-901580-3-X.

³Tamtéž.

⁴Tamtéž.

⁵ROMAŇÁK, Andrej. *Pevnost Terezín*. Severočeské nakladatelství, 1972, s. 43. ISBN 45-017-71.

⁶ROMAŇÁK, Andrej. *Pevnost Terezín*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint. s. 12.

⁷ROMAŇÁK, Andrej. *Pevnost Terezín*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint. s. 13.

pokračováním slezských válek (1743-1745) a ve válce sedmileté (1756-1763), vyšla z nich však neúspěšně⁸.

Soudě podle činů, Marie Terezie nejspíše nikdy nevěřila, že by se Prusové, kdy smířili pouze s územím Slezska, naopak si musela myslela, že Prusové vyčkají na vhodnou příležitost, aby dobyli více území (nejspíše stejně uvažoval i její budoucí nástupce Josef II.). Prusko se stalo jedním z nejvíce nebezpečných sousedů Habsburské monarchie. Tyto slezské války sloužily jako impuls k reformám správním, ekonomickým, berním, náboženským, ale především vojenským. Vojenské reformy se dotkly i věci obrany monarchie, zvláště pak obrany zemí Koruny české.⁹

Rakouská armáda měla velmi velké nedostatky. Co se týkalo ženijního sboru, bylo jen otázkou času, kdy tato složka projde výraznými změnami. Součástí ženijního sboru byli takzvaní vojenští inženýři, jednalo se o profesionály ve stavbě pevností, které se nacházely po celé Evropě. V rakouských řadách však byli v malém počtu a s nižším vzděláním a zkušenostmi oproti západní Evropě¹⁰. Inovacemi v podstatě přešli od soukromých projektantů a stavitelů až po organizovanou vojenskou složku ve službách státu.¹¹

V roce 1758 měla Rakouská monarchie pouze 30 schopných důstojníků-inženýrů, když vezmeme v potaz, že obléhání pouze jedné větší bastionové pevnosti vyžadovalo i velký počet inženýrů, bylo pro monarchii téměř nemožné vést tzv. pevnostní válku.¹² To se změnilo díky spojení mezi Habsburky a Francií, které vzniklo před sedmiletou válkou¹³. Vídni se naskytly nové příležitosti, nejen finanční podpora, ale i přístup k početnému a schopnému francouzskému inženýrskému sboru. Vynikající schopnosti francouzského inženýrského sboru byly prokázány například při obléhání pevnosti Svidnice.¹⁴ I po sedmileté válce zůstala řada francouzských důstojníků v rakouské armádě, za všechny můžeme jmenovat důstojníka projektanta Josefa Querlonda.¹⁵

Když sedmiletá válka skončila, vyvstala potřeba pracovat s jejími následky, a to s konečnou ztrátou většiny Slezska a jejich pevností (Hlohov, Svidnice, Brzeg a Nisa). Tato ztráta znamenala nutnost vytvořit novou obranu severních Čech.¹⁶ Právě Prusko dále ohrožovalo sever země, i když

---

⁸Tamtéž.

⁹ROMAŇÁK, Andrej. *Pevnost Terezín*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint. s. 19.

¹⁰Tyto ženijní sbory se stát od státu velmi lišily. Za nejlepší zemi, co se týče ženijního sboru byla považována v 18. století Francie, ta odkazovala na vojenskou tradici maršála Vaubana, obecně považovaného za „guru“ ve stavění pevností (Hofman (Griffith Paddy Vauban Fortifications of France33).

¹¹WOHLMUTH, Petr. *Bastionové pevnosti a vojenská revoluce*. Praha: FHS UK, 2015, s. 33. ISBN 978-80-87398-49-4.

¹²HOFMAN, Jiří. *Vlasti k obraně, matce ke cti: stavba pevnosti Terezín 1780-1790*. s. 33.

¹³1756

¹⁴Tamtéž.

¹⁵Tamtéž.

¹⁶HOFMAN, Jiří. *Vlasti k obraně, matce ke cti: stavba pevnosti Terezín 1780-1790*. s. 34.

tato informace byla známá již od roku 1740, tak prostor pracovat s touto skutečností nastal až v roce 1763 po potvrzení hranic.¹⁷

Způsob obrany Čech se stal velice probíraným tématem ve vyšších vojenských kruzích, ale i u samotného spoluvládce Josefa II., který touto dobou již vládl společně se svou matkou Marií Terezií.¹⁸ V knize *Geschichte des siebenjährigen Krieges in Deutschland zwischen dem Könige von Preussen und der Kaiserin Königin mit ihren Allirten* se generál Lloyd zaobíral právě tematikou obrany českých zemí. V knize pracoval s geografickými prvky a zkušenostmi ze sedmileté války. Jeho hlavní myšlenkou bylo využití skvělé geografické polohy českých zemí. Tedy horské pásy, které tvořily hranice České kotliny a horské průsmyky, které by byly uměle zataraseny. Takto by mohly být kontrolovány komunikace, které vedly do vnitrozemí Čech.¹⁹ Prahu měla podle generála bránit pevnost, která by byla zasazena mezi Nymburkem a Brandýsem nad Labem. Na obranu důležitých komunikací z Prahy do Drážďan, jednak suchozemské, jednak vodní, doporučoval generál umístit pevnost do prostoru mezi Lovosicemi a Ústím nad Labem. Toto území nebylo příliš vyhovující pro jeho hornatý terén, který by při zvolení této lokality ztěžoval obranu, vybrat ho chtěli kvůli jeho blízkosti k hranici se Saskem. Výhodnějším podmínkám se těšilo okolí města Litoměřice. Tok řeky Ohře se dal použít jako součást opevnění, vznikl tak zátaras proti postupu nepřátelských vojsk do vnitrozemí.²⁰ Další výhodou, kterou brali v potaz, bylo to, že po řece Labi, která se nachází v těsné blízkosti Litoměřic, se mohly do města dopravovat náklady do 900 centů²¹ a z města na východ šlo přepravovat náklady do 400 centů. Zboží se zde překládalo a pokračovalo po pozemní cestě.²²

Ve válce o dědictví bavorské (1778-1779) pruská vojska použila totožných cest/komunikací jako v předchozích válkách slezských, a to přes severní Čechy. Využily také operační prostory, které jim byly známé z předcházejících válek. Generální fortifikační ředitel, polní zbrojmistr Karel Pellegrini, jmenoval komisi, která vypracovala ve spolupráci s vojenskými inženýry projekt na obranu českých hranic. Tento projekt měl pokrývat území od Plané na jihozápadě Čech až po Olomouc na Moravě. Navrhovalo se zabezpečit všechny komunikace pevnostmi, jimiž pronikala nepřátelská vojska do Čech, čímž měl vzniknout jakýsi „obraný koridor“.²³

---

¹⁷Tamtéž.

¹⁸ROMAŇÁK, Andrej. *Pevnost Terezín*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint. s. 20.

¹⁹Tamtéž.

²⁰ROMAŇÁK, Andrej. *Pevnost Terezín*. Severočeské nakladatelství. s. 54.

²¹Metrický cent (z latinského centum – „sto“), lidově metrák, nespisovně kvintál z franc. quintal, je označení dříve používané fyzikální jednotky hmotnosti. Značíme ji písmenem q, přičemž 1 q = 100 kg. Přívlástek metrický označuje odvození od metrické soustavy, na rozdíl od jiných centů, například v angloamerické soustavě pro hmotnost avoirdupois. (ROMAŇÁK, Andrej. *Pevnost Terezín*. Severočeské nakladatelství. s. 54.)

²²ROMAŇÁK, Andrej. *Pevnost Terezín*. Severočeské nakladatelství. s. 54.

²³ROMAŇÁK, Andrej. *Pevnost Terezín*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint. s. 20.

Další důležitý faktor pro stavbu pevnosti bylo zásobování. V té době se v Čechách nacházely pouze dva sklady, které byly chráněny fortifikačním systémem, a to Praha a Cheb. Ostatní sklady nebyly chráněny.²⁴

4. Geografické předpoklady

V předchozích kapitolách jsem stručně nastínil, jaké možnosti se pro postavení pevnosti nabízely. Bylo to na základě pečlivého a pár let trvajících plánování, při kterém se zvažoval geografický potenciál lokalit. Nakonec se vybralo místo, které prve pojmenovali Kopisty, a které dnes známe pod názvem Terežín. V této kapitole bych se rád podrobněji věnoval důvodům, které vedly k postavení pevnosti a okolí.

Ačkoli armádní důstojníci, jako byl sám Ernst Gideon von Laudon, navrhovali místa jiná, tak konečné slovo dostali Pellegriniho vojenští inženýři. Terežín se od pevností jako byla Olomouc a Hradec Králové lišil tím, že vznikl takzvaně „na zelené louce“.²⁵ To znamená, že na místě, kde se začalo stavět nebylo nic (Olomouc a Hradec Králové vznikly předěláním již postavených měst). Když budu pokračovat ve srovnání s Hradcem a Olomoucí, pevnosti zde byly postavené do nepravidelných tvarů, což způsobil terén (umístění na návrší). Pravidelný tvar pevnosti představoval sen všech vojenských inženýrů a místo vhodné k realizaci tohoto půdorysu mohl poskytnout prostor, který se nacházel mezi vesnicí Bohušovice nad Ohří, městem Lovosice a vesnicemi Německé a České Kopisty. Tento prostor se dodnes vyznačuje velmi rovným povrchem, a proto se stal pro tehdejší inženýry velmi lákavým.²⁶ Tyto podmínky umožnily, že Terežín dostal ikonický pravidelný tvar hvězdice, který přetrval dodnes.

Rovnost terénu byla až nezvykle rozsáhlá, čímž se právě vyznačuje Polabská nížina, na které se začalo stavět. Pellegrini se ve svých denících dokonce zmiňuje, že pevnost mohla být vytvořena rozměrově větší (dal by se rozšířit do šířky), ale pravidelný osmiúhelník byl dostačující. Rovinatý povrch byl tedy prvním důležitým faktorem pro rozhodnutí, kam pevnost umístit. Druhým byla absence blízkého návrší, ze kterého by mohla být pevnost ohrožována²⁷. Absence vyvýšenin byla důležitá, aby neposkytla útočící straně výhodu.²⁸ I Pellegrini tento faktor zahrnul do svých propočtů,

---

²⁴Tamtéž.

²⁵HOFMAN, Jiří. *Vlasti k obraně, matce ke cti: stavba pevnosti Terežín 1780-1790*. s. 75.

²⁶Tamtéž.

²⁷V 18. století měla děla maximální dostřel 2 kilometry. Návrší které by bylo od pevnosti 2 kilometry a méně by znamenalo ohrožení a možnost poškození opevnění. Jakékoli vyvýšeniny, které by se nacházely dál a ze kterých by se nepřítel pokusil o odstřelování by pro pevnost znamenalo minimální poškození.

²⁸HOFMAN, Jiří. *Vlasti k obraně, matce ke cti: stavba pevnosti Terežín 1780-1790*. s. 75.

a o Terezíně se v jeho poznámkách se můžeme dočíst, že účinně nemůže být ostřelován z žádného okolního navrší, a to ani z nejbližšího Litoměřického.²⁹

Další okolnosti už se nebudou týkat fyzicko-geografických podmínek, ale těch socioekonomických. Stavba pevnosti byla velmi nákladná už předtím, než práce na stavbě vůbec začaly. Po schválení stavebního návrhu, dle kterého byla stavba schválena musely vykoupit všechny objekty a pozemky na plánovaném stavebním území.³⁰

Nedaleký most přes řeku Labe u Litoměřic byl také zahrnut do plánování. Byl přímo spjat s účelem terezínské pevnosti. Zajištění přechodu přes most bylo totiž jedním z jejích nejdůležitějších posláních. A pevnost jako taková se stala opevněným přechodem přes řeku Ohře. Terezín však nemohl úplně efektivně Litoměřický most bránit, proto se počítalo s tím, že v případě napadení bude podminován a vyhozen do vzduchu.³¹

5. Charakter pevnosti a posléze svobodného královského města Terezína

Mezi lidmi se často slyší, že Terezín nebyl nikdy využit, což není úplně pravda. Jak je psáno výše, pevnost Terezín měla zabránit Prusům ve vstupu do Čech, což i splnila. Terezín byl totiž tak efektivní a mocná pevnost, že dokázala Prusi zastrašit natolik, aby se k pevnosti neodvážili přiblížit, ani ji obejít, neboť každý správný vojevůdce si nemůže dovolit mít za zády tak silného nepřítele jako byla posádka pevnosti Terezín.³²

Funkce Terezína předem určovala jeho takticko-technickou strukturu a prostor pro budovy a objekty běžných občanů. Proto se dbalo na to, aby se v něm vojenské jednotky mohly lehce a rychle orientovat, v případě potřeby tedy i přesouvat. Terezín tedy i dnes může z vrchu připomínat šachovnici. Jinými slovy je rozdělen do čtvercových bloků, které jsou lemovány rovnými ulicemi.³³

Terezín postupně získává i funkci novou, neboť Josef II. povyšuje Terezín již dva roky po jeho založení, tedy roku 1782, do stavu svobodného královského města. Učinil tak ve svém osidlovacím patentu. Tímto způsobem poskytoval civilním osadníkům různé výhody.³⁴ Vojenská správa, která

---

²⁹Tamtéž.

³⁰ROMAŇÁK, Andrej. *Pevnost Terezín*. Severočeské nakladatelství. s. 56.

³¹HOFMAN, Jiří. *Vlasti k obraně, matce ke cti: stavba pevnosti Terezín 1780-1790*. s. 76.

³²HOFMAN, Jiří. *Vlasti k obraně, matce ke cti: stavba pevnosti Terezín 1780-1790*. s. 71.

³³ROMAŇÁK, Andrej. *Pevnost Terezín*. Severočeské nakladatelství. s. 124

³⁴Město Terezín. Historie města Terezín [online]. 2008 [cit. 2024-04-19]. Dostupné z: <http://mestoterezin.cz/historie-mesta-terezin/d-136455>

měla kontrolu nad životem ve městě, se zajímala zejména o řemeslníky pracující v oborech nezbytných pro správný provoz posádky, proto byli velmi žádaní a ve městě vítáni.³⁵

Střed města dnes i tehdy tvořilo obdélníkové náměstí asi 200 metrů dlouhé a 150 metrů široké. Náměstí bylo obklopeno budovami, které sloužily ke správě a vojenským či duchovním účelům. Od roku 1805 dominoval posádkový kostel Vzkříšení Páně náměstí, i celému městu, jelikož se jednalo o nejvyšší budovu.³⁶ Nás ale bude zajímat budova nemocnice, která se nachází za již zmíněným kostelem a jejímuž vzniku se budeme podrobněji věnovat v další kapitole.

Architektoniku Terezína nezařizovali soukromníci, ale pouze erár, proto se na budovách nemohli projevit rozdíly ve financování či soukromé požadavky na vkus. Celkové vzezření budov tedy neurčoval výtvarný architektonický projev, ale pouhý utilitarismus a racionalismus.³⁷ Byly určité výjimky, například se lišila čelní fasáda vojenské nemocnice, která byla členěna rizalitem, nárožní bosáží, stratifikovaným vjezdem a římsou nesenou krakorci.³⁸

Vzhled Terezína se do jisté míry od začátku 20. století nezměnil. Nejzřetelnější stavební změny byly zbourání Litoměřické (Saské) a Bohušovické (Pražské) brány. Mnoho budov pojalo pouze nových účelů a několik budov není dnes využíváno vůbec, jako například právě vojenská nemocnice.³⁹

6. Reformy Josefa II.

O vojenské nemocnici Terezín za dob napoleonských válek mnoho informací není. Na druhé straně se téměř s jistotou ví, že její fungování probíhalo jako v každé jiné nemocnici v Říši. Druhá vlna reformem císaře Josefa II. se dotkla také zdravotnictví. Díky jeho nařízením se udály velké změny. Zdravotnictví měla do roku 1781 ve své pravomoci především církve, později však vznikaly nemocnice pod správou civilní (jakou byla např. všeobecná nemocnice ve Vídni nebo posádková vojenská nemocnice v Brně).⁴⁰

Právě posádkové nemocnice měly v době míru poskytovat lékařské služby místním jednotkám. Krom toho měly také školit nemocniční personál. Do té doby převládal názor, že pro vojáky je nejlepší takzvaná rozptýlená péče, jinými slovy nechávat léčit vojáky v kláštěrech, špitálech nebo

---

³⁵Země Světa. *Terezín* [online]. 2012 [cit. 2024-04-19]. Dostupné z: <https://zemesveta.cz/terezin/>

³⁶Tamtéž.

³⁷ROMAŇÁK, Andrej. *Pevnost Terezín*. Severočeské nakladatelství. s. 124

³⁸Tamtéž.

³⁹Národní památkový ústav. *Pevnostní město Terezín* [online]. [cit. 2024-06-01]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/pevnostni-mesto-terezin-7663606>

⁴⁰BAŤKOVÁ, Veronika. JOSEFÍNSKÉ REFORMY SPRÁVNÍCH ORGÁNŮ [online]. Praha, 2019 [cit. 2024-04-19]. Dostupné z: https://is.vsci.cz/th/lagry/Josefinske_reformy_spravnich_organu_-_Veronika_Batkova-2019.pdf. BAKALÁŘSKÁ PRÁCE. Vysoká škola CEVRO Institut. Vedoucí práce JUDr. Kotous Jan.

u civilního obyvatelstva.⁴¹ Efektivita posádkových nemocnic rostla do té míry, že každé hlavní město v rakouských provinciích jednu mělo.⁴²

V roce 1779 přechází správa nad vojenským zdravotnictvím pod osobního chirurga císaře Josefa II. Giovanniho Alessandra Brambilla, ten se tak stal hlavou vojenského zdravotnictví. Mezi jeho pravomoci patřilo prosazování inovací, které měly povznést zdravotní zařízení. Mimo jiné učinil z chirurgie vědu a postavil ji na úroveň s ostatními lékařskými vědami. A tak v roce 1785 z Brambillovy iniciativy ve Vídni vzniklo lékařsko-chirurgické vojenské učiliště nazvané Josefinum. V roce 1786 bylo Josefinum povýšeno na Lékařsko-chirurgickou vojenskou akademii, která získala právo udělovat akademické tituly svým absolventům.

V roce 1789 G.A. Brambilla vytvořil řád s názvem „Reglement für die k. k. Feldchirurge auf Befehl Seiner k. k. Apostol. Majestät Joseph des Zweiten, von G. A. von Brambilla“, který upravoval činnost vojenského zdravotnictví. Tento řád byl vydán na pokyn Jeho Veličenstva Josefa II. a byl zaměřen na vojenské chirurgy.⁴³ Všichni chirurgové a lékaři, kteří sloužili v císařské armádě, se zavazovali, že budou tento dokument ctít a dodržovat. Kodifikování lékařských nařízeních, které bylo určeno pro veškerý lékařský personál, bylo v té době velmi pokrokové a mělo to pomáhat zachraňovat jak civilní, tak (především) vojenské životy. K období míru patřila první část dokumentu, která měla 14 kapitol a 131 stránek textu. Část zaměřená na válku čítala 166 stran a dělila se do 14 kapitol. Dokument se taky zabýval hygienou a jejím dodržováním, dávkováním léčivých přípravků, stravováním pacientů a větráním v nemocnici.⁴⁴

7. Nemocnice

Jedná se o trojkřídlou budovu francouzského typu, nachází v severní části Terezína a svým tvarem připomíná písmeno „u“. Nemocnice se budovala společně s pevností, přesněji mezi lety 1782–1783 a jedná se o jednu z nejstarších nemocnic na našem území a ve své době i nejmodernější v Rakousku – Uhersku.⁴⁵

---

⁴¹KRÁL, Karel a BASTLOVÁ, Barbora. Vojenská farmacie rakousko-uherská a její vývoj po vzniku profesionální vojenské farmacie v roce 1794. 2 část. Vojenské zdravotnické listy, 2001, Roč. 70, č. 1, s. 27-32. ISSN: 0372-7025

⁴²Luňáček, Jiří. Rakouské vojenské zdravotnictví za napoleonských válek: k činnosti hlavních polních nemocnic na Moravě v letech 1813-1814. Jiří Luňáček. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2018. s.29. ISBN:978-80-88278-23-8

⁴³SOLUTION INFORMAČNÍ SERVER PRO LÉKAŘE. Vznik a vývoj vojenské farmacie u nás do roku 1918 [online]. 2003, 2002/2003 [cit. 2024-04-19]. Dostupné z: https://www.medon-solutio.cz/main.php?clanek=100820&rok=2003&e=&akce=1&nl=2&right=zobraz_text.php&left=left.php&bottom=obsah.php

⁴⁴-Luňáček, Jiří. *Rakouské vojenské zdravotnictví za napoleonských válek: k činnosti hlavních polních nemocnic na Moravě v letech 1813-1814*. s. 31.

⁴⁵Válka.cz. Terezín, Vrchlabská kasárna - nemocnice [online]. [cit. 2024-06-10]. Dostupné z: <https://www.valka.cz/Terezin-Vrchlabska-kasarna-nemocnice-t241450>

Nemocnice měla kompletní systém zděné kanalizace, což byla v té době novinka a například v Praze tento systém začaly nemocnice používat až na začátku 20. století.⁴⁶ Její dnešní vzhled, až na několik málo změn, je původní. Jednou z těchto změn je i přístavba na výtah, který však nikdy nebyl zprovozněn. Další změnou je přístavba domku, jenž sloužil jako lázně pro nemocné a důstojníky, či arkády, které dříve nebyly zasklené, ale zcela otevřené z důvodu neznalosti dezinfekce a bakterií. Tehdy dávalo lidem smysl, že kde byl čerstvý vzduch, tam bylo prostředí zdravější. Prostředí okolo nemocnice bylo upraveno do podoby lesoparku, kde se nacházely lavičky a sošné dekorace, což mohlo pomoci s rekonvalescencí vojáků i po psychické stránce.⁴⁷

V areálu se nacházelo ubytování pro personál nemocnice, což byl pro celou nemocnici tehdy pouze jeden doktor, ostatní personál byli felčáři či lapiduchové, kteří se starali o nemocné. V průběhu času se vytvořily jednotlivé ordinace specialistů, což je dodnes vidět na určitých místnostech.⁴⁸

Na nemocniční budově se nachází tehdy moderní střecha z 19. století, střecha byla záměrně postavena tak, aby vydržela případné dělostřelecké ostřelování. Navíc je poskládaná tak, že v případě zásahu nespadne celá, ale složí se jenom její určitá část.⁴⁹

Na půdě československá armáda překryla původní fasádu, která je tam dnes k vidění, a dokonce lze spatřit grafity z roku 1915 ve tvaru srdíček, která se nachází vedle sebe, dále je tam k vidění malba nahé ženy, jejíž vytvoření se připisuje vojákům, kteří se chodili na půdu schovávat před prací.⁵⁰ Na půdě v nemocnici se sušilo prádlo, proto jedna z nejčastějších věcí, které byly nalezeny, byly kolíčky. Jak už bylo řečeno, sloužila taky k ukrývání vojáků před prací, proto druhá a třetí nejčastější věc k nalezení jsou krabičky od cigaret a lahve od alkoholu.⁵¹ Na půdě se nachází také koryto odpadků od vojenské posádky Terezína z různých period času.

První větší zatížení se v nemocnici začalo objevovat za napoleonských válek, zejména v letech, kdy se bojovalo blízko našich hranic nebo právě na území Koruny české. Poté z důvodů kontraktů mezi Rakousko-Uherskem a Osmanskou říší, se do nemocnice během první světové války jezdili léčit i vojáci právě z osmanské armády, dokonce se na terezínském hřbitově nacházejí hroby se jmény tureckých vojáků, kteří v nemocnici zemřeli.⁵² Nemocnice i fungovala jako špitál pro zajaté vojáky ze zajateckého tábora, kteří se poblíž Terezína nacházeli. To byli hlavně příslušníci ruské a italské armády.⁵³

---

⁴⁶Hofman, Jiří. "Prohlídka bývalé vojenské nemocnice v Terezíně" Osobní komunikace, Terežín 10. března 2024.

⁴⁷Tamtéž.

⁴⁸Tamtéž.

⁴⁹Český rozhlas. *V Terezíně můžete navštívit i některá tajemná zákoutí. Třeba bývalou vojenskou nemocnici* [online]. [cit. 2024-06-10]. Dostupné z: <https://region.rozhlas.cz/v-terezine-muzete-navstivit-i-nektera-tajemna-zakouti-tereba-byvalou-vojenskou-7765662>

⁵⁰Hofman, Jiří. "Prohlídka bývalé vojenské nemocnice v Terezíně" Osobní komunikace, Terežín 10. března 2024.

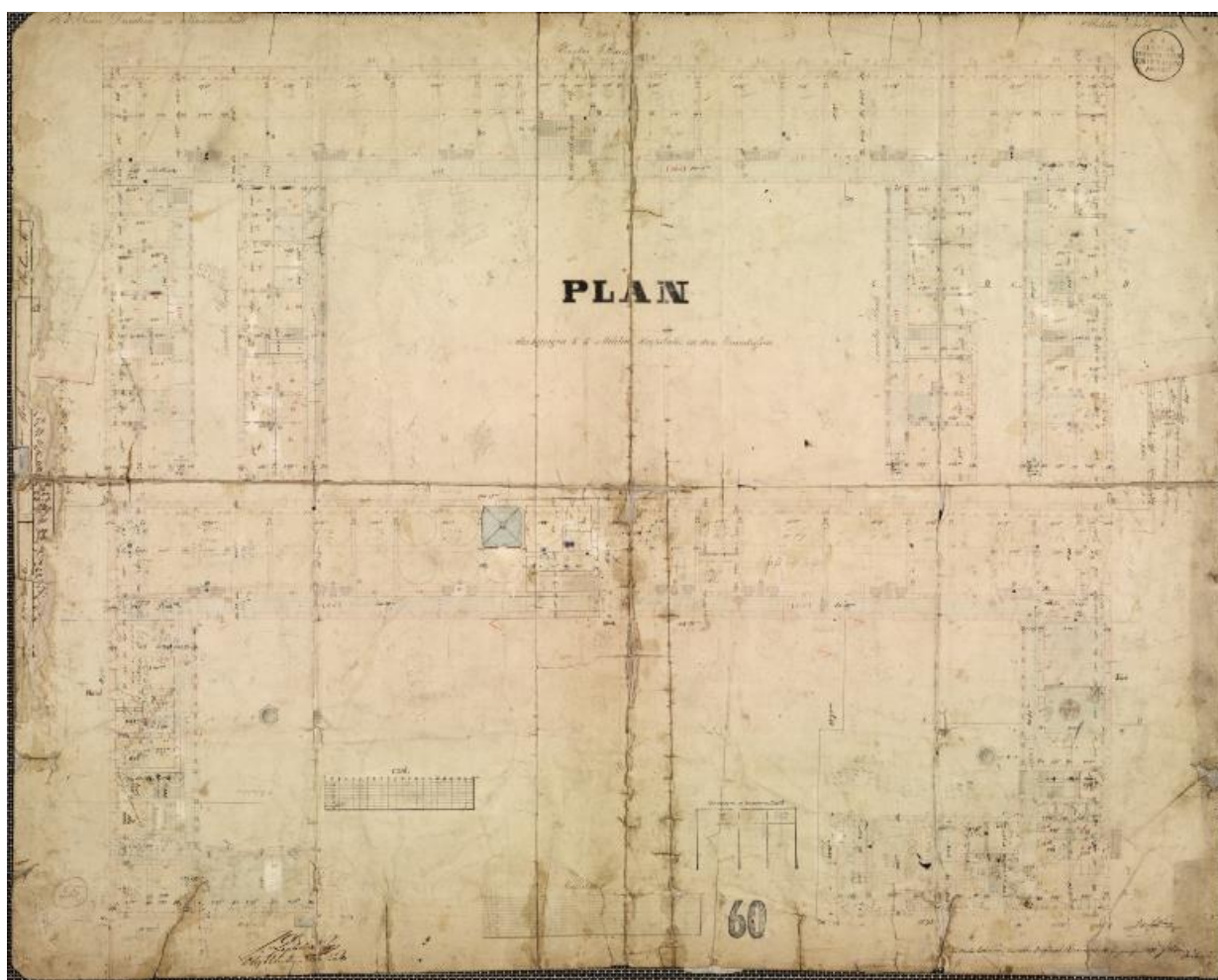
⁵¹Tamtéž.

⁵²Tamtéž.

⁵³Tamtéž.

V nemocnici se nacházela i nemocniční kaple, sloužila k duchovním potřebám vojáků, pacientů i personálu. Za první československé republiky byl v nemocnici archiv, dokonce se na půdě a ve stěnách nachází i pozůstatky v podobě papírů o údržbě nemocnice a účetnictví a korespondence.⁵⁴

Jako nemocnice fungovala budova od svého počátku, během první i druhé světové války, kde podle všeho jako v jediné v celém židovském ghettě tekla teplá voda, a fungovala asi do roku 1954/1956. V Terezíně byla za první československé republiky vybudována nemocnice nová, tam se z počátku nejdříve přesunul pouze chirurgický pavilon a od roku 1954 se začala přesouvat nemocnice celá. Ze staré budovy nemocnice se posléze staly mobilizační sklady, kde se skladovaly polní nemocnice, dohromady jich bylo kolem čtyřiceti osmi.⁵⁵ Jako jeden z posledních vojenských útvarů ukončila svou činnost v roce 1997. Dnes je budova opuštěná a chátrá.⁵⁶

Obrázek 1: Plány vojenské nemocnice (Zdroj archiv Terezín město změny)

⁵⁴Tamtéž.

⁵⁵Tamtéž.

⁵⁶Válka.cz. Terezín, Vrchlabská kasárna - nemocnice [online]. [cit. 2024-06-10]. Dostupné z: <https://www.valka.cz/Terezin-Vrchlabska-kasarna-nemocnice-t241450>

8. Slavný pacient

Terezínská nemocnice měla za svou existenci mnoho pacientů a skončil tam bezpočet životů. Mezi nejslavnější pacienty a vězně, kteří zde pobývali a také naposledy vydechli, můžeme zařadit atentátníka ze Sarajeva, který měl na svědomí Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku Žofii Chotkovou, Gavrila Principa.⁵⁷

V roce 1908 byla Bosna a Hercegovina silou připojena k rakouskému území na základě Berlínské smlouvy z roku 1878. Toto násilné začlenění vyvolalo v obyvatelstvu odpor a nesouhlas s novým statutem země v rámci Rakousko-Uherska. Habsburkové se stali terčem nenávisti ze strany místních obyvatel, kteří odmítali akceptovat nedávné změny v politickém uspořádání své země.⁵⁸

Právě z tohoto důvodu vzniká nacionalistická organizace Černá ruka, ta dostává informaci o návštěvě Bosny arcivévody Františka Ferdinanda d'Este. Proto pověřila dva členy organizace Nedeljka Čabrinoviće a Trifka Grabeze ze Srbska, aby spáchali atentát na nástupce rakousko-uherského trůnu. Přidává se k nim právě i muž, jemuž je tato kapitola věnovaná, Gavrilo Princip. Ten nebyl členem skupiny Černá ruka, jak se často uvádí, ale skupiny s názvem Mladá Bosna, do které vstoupil roku 1911.⁵⁹

U všech výše zmíněných se jednalo o rakousko-uherské bosenské Srby žijící v Bělehradě. Princip, Grabež a Čabrinović odjeli 28. května 1914 z Bělehradu, dostali se k agentům srbské Národní Odbrany, aby je převedli do Bosny, na rakousko-uherské území. Arcivévoda Ferdinand byl pozván na přehlídku manévru bosenských jednotek, které se záměrně pořádaly na hranicích se Srbskem. Na závěr těchto manévru přijel následník trůnu i do Sarajeva, kde už na něj čekali atentátníci.⁶⁰

První pokus o atentát se nezdařil. Po selhání atentátu se Gavrilo Princip dozvěděl o nezdaru a považoval celou akci za ztracenou. Rozhodl se tedy jít do kavárny a obchodu s potravinami „Moritz Schiller's delicatessen“. Poté, co kolem něj projelo auto se samotným arcivévodou kvůli chybě řidiče, ihned začne jednat. Vystřelil z pouhopouhého metru, nebyla tedy šance, že by se netrefil. Atentát byl úspěšný a Gavrilo byl zajat. Princip díky svému nízkému věku nemohl být popraven, proto byl převezen do Malé pevnosti v Terezíně, která sloužila jako vězení. Byl zde vězněn v krutých podmínkách v naprosté tmě. Zemřel dne 28. dubna 1918 na tuberkulózu kostní dřeni právě ve vojenské nemocnici v Terezíně. To, co učinil, vedlo k jednomu z nejkrvavějších konfliktů v lidské historii, tehdy nazvané velké válce, dnes známé jako první světová válka.⁶¹

⁵⁷Naše Velká válka, 2. První padlí (rež. Charilaos Karadžos)

⁵⁸ZEMANOVÁ, Martina. *Anexe Bosny a Hercegoviny k Rakousko-Uhersku Reflexe české společnosti*. Bakalářská práce. Brno, 2009.

⁵⁹Payne.cz. *Sarajevský atentát* [online]. [cit. 2024-04-19]. Dostupné z: <https://www.payne.cz/3xS43787/sarajevo.htm>

⁶⁰Tamtéž.

⁶¹ŽIPEK, Alois. *Domov za války: (svědectví účastníků)*. V Praze: Pokrok, 1931. s. 370.

Na Gavřila Principa vzpomínal i v tereziáské vojenské nemocnici příslušník vojenského 42 pěšího pluku. Josef Laube. Ten sloužil na Malé pevnosti a jeden z jeho úkolů bylo hlídat právě atentátníky ze Srbska. Popsal je jako veselé mladé Srby. Když v roce 1917 Laube onemocněl na dovolené ve svých rodných Brňanech byl přeřazen právě do vojenské nemocnice v Tereziáě, kde popisuje své opětovné setkání s Gavřilem Principem.⁶² Nejřve bylo zmíněno, že v roce 1917 onemocněl tyřem během své dovolené a byl přeřazen z domova v Brňanech do posádkové nemocnice, jejímž ředitelem byl Čech Mázel. Vyjádřil vděk za péči od svého lékaře, Itala Giachima, primáře nemocnice v Terstu, a „přijemného“ Žida Shwarce, kteří se oba starali o české vojáky. Na chirurgickém oddělení byl vedoucím opět schopný Čech Jan Levit (viz níže), který se stal lékař v divisií nemocnici v Praze. K němu byl přidělen i doktor Černucký, který v roce 1929 náhle zemřel a byl obvodním lékařem v Bohušovicích nad Ohří.⁶³

„Zde v posádkové nemocnici setkal jsem se s Principem podruhé. Přiveřli jej v uzavřeném kočáru, obklopeném bajonety vojínů v průvodu profousa s tasenou šavlí. Nohy i ruce měl Princip zkrvácené od želez. Ležel klidně bez hnutí, jako živoucí mrtvola. Ruce měl jakoby bez krve, úplně chladné. Byl přeřazen k žeberní operaci dru Levitovi. Zde byl jakoby mezi svými, ovšem jeho vyhublé tělo, silně postižené kostiřerem, se již nevzpamatovalo. Gabriel Princip dotřpěl 1. května 1918.“⁶⁴

Josef Laube nepopsal pouze své vzpomínky, ale i vzpomínky doktora Jana Levita, ten vzpomíná takto: „Princip byl urostlý, hezký jinoch. Následkem nehygienických poměrů v tereziáské pevnosti onemocněl tuberkulosou.“. Dále popisuje, jak jej několikrát operoval za přítomnosti vojenského doprovodu, který měl dávat pozor, aby neuprchl. Popisuje, že dokud byl schopen sám chodit, býval v doprovodu čtyř vojínů, vyzbrojených puškami voděn do nemocnice na přeřazy.⁶⁵

„Princip trpěl tuberkulosou krčníh žláz a kostiřerem levého kloubu loketního. V posledních měsících přidružil se také tuberkulosní zánět obratlů, nastalo ochrnutí končetin, utvoření se sběhlých hlíz atd. Amputoval jsem mu levou horní končetinu.“. Levit dále vypráví, jakou Princip projevoval radost, když s ním zvládl mluvit jeho mateřským jazykem. Domníval se, že Princip v těchto rozhovorech, které probíhaly při každém přeřazu, nacházel útěchu. Doktor Levit byl za tyto projevy vřelosti několikrát nahlášen u vrchního štábniho lékaře Mazela, ale ty zůstaly bez odeřvy.⁶⁶

---

⁶²Tamtěž.

⁶³Tamtěž.

⁶⁴Tamtěž.

⁶⁵Tamtěž.

⁶⁶HAVELKA, František. *Památník k jubilejnímu sjeřdu bývalých českých důstojníků posádky tereziásko-litoměřické za světové války 1914-1918 pořádaného ve dnech 5. a 6. května 1928 v Tereziáě a Litoměřicích*. Praha: Václav Tomsa, t. Heřda & Zbroj v Mladé Boleslavi, 1928. s. 43.

Doktor Levit také popisuje stravu Gavrila v nemocnici „...byl mořen hladem atd., což však není pravda. Princip, jako těžký nemocný, dostával II. dietu, tehdy nejlepší: v nejhroších dobách nouze šunku, víno, housky atd.“.⁶⁷

Doktor Levit také vypráví, jak se jednu noc, kdy měl právě noční službu, v nemocničním pokoji Princip pokusil o sebevraždu. „Když jsem přišel k němu a přivedli jsme ho k sobě, tu pravil, maje oči plné slz: „Kdybich byl věděl, že máte službu vy, nikdy bych toho neučinil, budete mítí opletačky. Můj život působí mi strašná muka. Ale byl jsem povinen svému národu službu tu vykonati.“.⁶⁸

9. Vzpomínky lékaře Jana Levita

Jan Levit se narodil 14. června 1884. Pocházel z židovské rodiny, která však konvertovala ke křesťanství. Po úspěšném dokončení studia lékařství na Univerzitě Karlově začal svoji kariéru vojenského lékaře.⁶⁹ Byl nasazen jako vojenský chirurg v srbsko-turecké válce v roce 1912, a později v první světové válce, kdy vystřídal několik vojenských nemocnic. Mezi ně můžeme zařadit např. vojenskou nemocnici v Kolíně nebo právě vojenskou nemocnici v Terezíně, kde mezi jeho pacienty patřil i Gavrilo Princip.⁷⁰ Jeho vzpomínání na Principa zaznamenal Josef Laube v knize *Domov za války* (viz výše).

V roce 1923 byl povýšen na plukovníka a v roce 1928 byl jmenován mimořádným profesorem. Nejvyšším bodem jeho kariéry byla pozice přednosty chirurgického oddělení v nemocnici Bulovka.⁷¹ Byl také velmi produktivní v publikování, vydal přes padesát odborných prací. Po vytvoření protektorátu Čechy a Morava byl kvůli svému židovskému původu ze své pozice propuštěn, což nesl velmi těžce. Jako křesťan několikrát podal žádost na vyjmutí ze židovských zákonů, ale ani jedna nebyla přijata.

Dne 16. června 1942 byl zatčen a 20. června byl poslán do Terezína, tam se vrátil do vojenské nemocnice, kde působil jako konziliář⁷². V nemocnicích nebylo dostatečné vybavení a zpočátku se operovalo dokonce i na zemi. Kvůli obavám ze šíření nebezpečných epidemií nacisté postupně začali

---

⁶⁷ŽIPEK, Alois. *Domov za války: (svědectví účastníků)*. V Praze: Pokrok, 1931. s. 370.

⁶⁸HAVELKA, František. Památník k jubilejnímu sjezdu bývalých českých důstojníků posádky terezínsko-litoměřické za světové války 1914-1918 pořádaného ve dnech 5. a 6. května 1928 v Terezíně a Litoměřicích. s. 43.

⁶⁹Encyklopedie Prahy 2. Online. *Jan Levit (Nové Město)*. 2023. Dostupné z: <https://encyklopedie.praha2.cz/osobnost/3061-jan-levit>. [cit. 2024-05-29].

⁷⁰Tamtéž.

⁷¹Florence.cz. *Válečný chirurg prof. Jan Levit nepatří smrti ani zapomnění – připomínka transportů do Terezína v roce 1942* [online]. [cit. 2024-05-29]. Dostupné z: <https://www.florence.cz/zpravodajstvi/nazory-volny-cas/valecny-chirurg-prof-jan-levit-nepatri-smrti-ani-zapomneni-pripominka-transportu-do-terezina-v-roce-1942/>

⁷²Odborná porada lékařů

vybavení do nemocnice přidávat, to pocházelo ze zabavených židovských ordinací.⁷³ Doktor Levit prováděl i operace, ale kvůli pokročilému věku a zhoršujícímu se diabetu nebyl schopen vydržet dlouho u operačního stolu.⁷⁴ Poté byl 12. října 1944 přesunut transportem Eq do koncentračního a vyhlazovacího tábora Auschwitz- Birkenau po číslem 1348, kde 14. října zemřel.⁷⁵ Podle některých svědectví si osvětimský „lékař“ doktor Mengele vybral lebku Levita na svůj pracovní stůl. Levit byl samozřejmě znám Mengelemu díky svým publikacím.⁷⁶ Profesor Levit má i vlastní kámen zmizelých, nachází se před domem, kde žil a měl svou soukromou lékařskou praxi.⁷⁷

Vzpomínky doktora Levita jsou zachyceny v knize Památník k jubilejnímu sjezdu bývalých českých důstojníků posádky terezínsko-litoměřické za světové války 1914-1918 pořádaného ve dnech 5. a 6. května 1928 v Terezíně a Litoměřicích. Dle záznamu jsou sepsány 10 let potom, co doktor Levit nemocnici opustil.

Na Terezín vzpomínal rád, i když jej popisuje skličujícím dojmem. Nemocnici samotnou srovnává s dalšími posádkovými nemocnicemi v Kolíně a Pardubicích. Terezínská byla dle všeho znatelně menší a měla méně vnitřního zázemí. Avšak co se týkalo chirurgického vybavení, byla pro něj více než uspokojivá.⁷⁸ Nemocnici samotnou pak popisuje takto: „nemocnice byla stará budova, značně zanedbaná a chybělo tu každým krokem na moderní zařízení.“⁷⁹

Zmínil se i o tehdejšími veliteli pevnosti doktorovi Eduardovi Mazelovi, kterého popsal jako zářnou výjimku mezi ostatními veliteli: „Duch hloubavý, charakter přímý, osobitý, důkladný znalec vojenských doktrín, byl vzorným velitelem nemocnice.“ Dále popsal jeho zapálení pro práci, kdy začínal pracovat v ranních hodinách a končil až pozdě večer. Dokonce popsal i zábavnou historku, kdy společně s jeho sluhou musel Levit doktora Mazela odnášet z kanceláře do postele. „Bylo velkým uměním taktickým uvést v soulad těleso tak různorodého složení, jako byla ve válce terezínská garnisonní nemocnice, osudy sta a sta mladých i starších lidí! “ Dle jeho zápisů byli čeští lékaři v terezínské nemocnici v menšině a ve většině byli lékaři němečtí, u kterých se taky těšil velké oblibě.⁸⁰

---

⁷³Florence.cz. *Válečný chirurg prof. Jan Levit nepatří smrti ani zapomnění – připomínka transportů do Terezína v roce 1942* [online]. [cit. 2024-05-29]. Dostupné z: <https://www.florence.cz/zpravodajstvi/nazory-volny-cas/valecny-chirurg-prof-jan-levit-nepatri-smrti-ani-zapomneni-pripominka-transportu-do-terezina-v-roce-1942/>

⁷⁴Památník Terezín. *Osobnost lékaře Jana Levita a jeho spojení s terezínskými represivními zařízeními* [online]. [cit. 2024-05-29]. Dostupné z: <https://newsletter.pamatnik-terezin.cz/osobnost-lekare-jana-levita-a-jeho-spojzeni-s-terezinskymi-represivnimi-zarizenimi/>

⁷⁵Tamtéž

⁷⁶Encyklopedie Prahy 2. *Jan Levit (Nové Město)* [online]. [cit. 2024-05-29]. Dostupné z: <https://encyklopedie.praha2.cz/osobnost/3061-jan-levit>

⁷⁷Tamtéž

⁷⁸HAVELKA, František. *Památník k jubilejnímu sjezdu bývalých českých důstojníků posádky terezínsko-litoměřické za světové války 1914-1918 pořádaného ve dnech 5. a 6. května 1928 v Terezíně a Litoměřicích*. Praha: Václav Tomsa, t. Hejda & Zbroj v Mladé Boleslavi, 1928. s. 41.

⁷⁹Tamtéž.

⁸⁰Tamtéž.

Doktor Levit si velmi pochvaloval chirurgické oddělení, to také přisuzoval doktorovi Mazelovi, neboť Mazel za svých mladých let také provozoval chirurgickou praxi.⁸¹ „...přednosta správní komise, hejtman H., stěžoval si na příliš velké výdaje pro chirug. oddělení. Dr. Mazel, který vždy mluvil hlasitě, mu dokazoval, že nemůže se aktivně na ní zúčastniti, ale že jest jeho radostí viděti aspoň z blízka rozmach její a tímto způsobem spolupracovat.“⁸² Jako poslední vyvyšuje jeho potřebu ulevit všem nemocným pod střechou, jeho působišť a oceňuje jeho angažování na vědeckých přednáškách, které sám pořádal a přednášel na nich o chirurgických tématech. Jeho charakteristiku poté končí slovy: „Svoje upřímné češství nikde neskrýval, s námi vždy česky mluvil a ze srdce rád česky si zazpíval.“⁸³

Dále zmínil své bývalé kolegy, kteří s ním sloužili v nemocnici, např. doktora Prokopa Jíchu (budoucí poštovní ředitel v Pardubicích), doktora Černovského (budoucí obvodní lékař v Bohušovicích) a primáře doktora Musila.⁸⁴ „Velice platných služeb prokazoval tehdejší posádkové nemocnici Dr. Paleček, nyní městský lékař v Dobrušce. Svou poctivostí a opravdovou prací zachránil život mnoha a mnoha lidem a sice těm nejubožejším, na tzv. Uzavřeném oddělení trestaneckém.“⁸⁵

Hrozná hygienická podmínka na tomto oddělení zapříčinily epidemii úplavice. Do čela tohoto oddělení byl postaven právě doktor Paleček, který si společně se svým týmem s epidemií poradil.⁸⁶ Ve vzpomínkách se také nachází pasáž, ve které doktor Levit píše o pokusech pacientů napálit své ošetřující. V jedné historce vypráví o pacientovi, který se pokusil utéct z věznice na malé pevnosti, přičemž spadl ze zdi, která měla osm metrů. Vypráví o tom, jak se pacient nebyl schopný pohnout, ale v noci kradl jídlo od ostatních pacientů a byl odhalen až profousem.⁸⁷

Druhá historka se týká vězně, který tvrdil, že spolkl hřebík, byl proto poslán na rentgenové vyšetření, kde se však nepovedlo hřebík lokalizovat, neboť měnil až příliš rychle svou polohu v těle vězně, proto bylo zapsáno, že hřebík odešel přirozeně stolicí a byl propuštěn. Po nějaké době se pacient vrátil a stále doktorovu tvrdil, že se v něm hřebík nachází a činí mu bolesti. Po opětovném vyšetření rentgenovým přístrojem byl hřebík objeven v tlustém střevě, ale nebyli schopni lokalizovat jeho hloubku. Hřebík poté zase měnil svou polohu, tak byl vězeň ponechán několik neděl v nemocnici, dokud někdo nepoukázal na to, že je na pokojovém lůžku příliš dlouho bez operace nebo propuštění. Doporučil tedy vězni, aby se operovat nenechal. Vězeň však po operaci toužil, neboť mu hřebík dělá velké bolesti. Proběhla tedy operace, pacientovi byl otevřen žaludek a k překvapení doktora Levita

---

⁸¹HAVELKA, František. Památník k jubilejnímu sjezdu bývalých českých důstojníků posádky terezínsko-litoměřické za světové války 1914-1918 pořádaného ve dnech 5. a 6. května 1928 v Terezíně a Litoměřicích. s. 42.

⁸²Tamtéž.

⁸³Tamtéž.

⁸⁴Tamtéž.

⁸⁵Tamtéž.

⁸⁶Tamtéž.

⁸⁷HAVELKA, František. Památník k jubilejnímu sjezdu bývalých českých důstojníků posádky terezínsko-litoměřické za světové války 1914-1918 pořádaného ve dnech 5. a 6. května 1928 v Terezíně a Litoměřicích. s. 43.

se v žaludku daný hřebík nacházel. Doktor Levit si dlouho lámal hlavu s tímto případem, než se s vězněm znovu setkal. Jelikož se tehdy provádělo rentgenové vyšetření za tmy, s čímž vězeň počítal, dal si na krk provázek, na kterém daný hřebík byl zavěšen, proto jednou i hřebík zmizel, protože doktor si vzal vězně ihned na vyšetření a ten neměl hřebík čas upevnit kolem krku. Zajímavé tedy je, jak se hřebík ocitl v žaludku vězně.⁸⁸ „Spolk jsem ho, pane doktore, teprve, když mne vedli k operaci. Chtěl jsem býti vámi operován za každou cenu, ježto jsem věděl, že několik vašich pacientů dostalo se z kriminálu jen proto, že prodělali u vás těžkou operaci.“⁸⁹ Dokonce se vězeň přiznává, že hřebík spolkl i kvůli panu doktorovi, aby nebyl smutný, že se operace nepovedla.⁹⁰

„Přiznávám, že při všech trpkostech, které jsem zažil v oněch těžkých dobách válečných, žilo se mi mezi tolika dobrými našimi lidmi velice dobře a patří toto mé působení v Terezíně mezi nejkrásnější v mém životě!“⁹¹ Je velice smutné, že doktor Levit končí své vzpomínky takto, neboť jak je psáno na začátku kapitoly, doktor Levit se do Terezína zpátky vrátí, tentokrát ale jako vězeň nacistického režimu.⁹²

Obrázek 2: Rentgenové oddělení (Zdroj vlastní)

---

⁸⁸HAVELKA, František. Památník k jubilejnímu sjezdu bývalých českých důstojníků posádky terezínsko-litoměřické za světové války 1914-1918 pořádaného ve dnech 5. a 6. května 1928 v Terezíně a Litoměřicích. s. 45.

⁸⁹Tamtéž

⁹⁰Tamtéž.

⁹¹HAVELKA, František. Památník k jubilejnímu sjezdu bývalých českých důstojníků posádky terezínsko-litoměřické za světové války 1914-1918 pořádaného ve dnech 5. a 6. května 1928 v Terezíně a Litoměřicích. s. 46.

⁹²Encyklopedie Prahy 2. Online. *Jan Levit (Nové Město)*. 2023. Dostupné z: <https://encyklopedie.praha2.cz/osobnost/3061-jan-levit>. [cit. 2024-05-29].

10. Operace

Chirurgie v Rakousku-Uhersku byla ovlivněna historickými událostmi a technologickým pokrokem té doby. V období Rakousko-Uherska byla chirurgie stále ve fázi rozvoje a modernizace. Od první poloviny 19. století dochází k zavedení anestézie do klinické praxe.⁹³ To byl například chloroform, éter nebo oxid dusný. To umožnilo provádět časově náročnější operace, protože faktor bolesti pacienta přestal hrát důležitou roli.⁹⁴ Z toho vyplývá, že za dob vojenské nemocnice v Terezíně, která byla postavena o čtyřicet let později se anestezie už běžně používala, tudíž vojenští pacienti v nemocnici netrpěli tolik, jako jejich kolegové o skoro půl století dříve. Anestézie je považována právě za jeden ze tří objevů, které umožnily rozvoj moderní chirurgie, tedy objev kontroly bolesti. Dalšími jsou kontrolování krvácení a kontrola infekce.⁹⁵ Kontrolou krvácení se myslí krevní transfuze a kontrola infekcí je myšleno jako nešíření infekcí.⁹⁶

Právě i v terezínské vojenské nemocnici, jak je psáno výše, bylo i chirurgické oddělení, kde probíhali operace pacientů. Prováděly se zde nejrůznější druhy operací, jak je vidět v tabulce v příloze. Text 1: Jednotlivé operace prováděné v letech 1925-1927. Tabulka chirurgických zákroků za období 1925/26 a 1926/27 poskytuje zajímavý přehled o typu a četnosti chirurgických intervencí prováděných v těchto letech. Z ní lze vyvodit několik klíčových závěrů. V roce 1925/26 bylo provedeno celkem 255 chirurgických zákroků, zatímco v roce 1926/27 došlo k nárůstu na 286 zákroků. Tento nárůst o 31 zákroků indikuje lehký nárůst aktivity v oblasti chirurgických intervencí v roce 1926/27.

Mezi nejběžnější zákroky patřily operace tříselných kýl (hernia inguinalis), které byly prováděny různými metodami, jako je Bassini, Hackenbruch a Kocher. Například v roce 1925/26 bylo provedeno 34 případů hernia inguinalis podle metody Hackenbruch, zatímco bylo zaznamenáno 15 případů podle metody Bassini a 3 případy podle metody Kocher. Další běžný zákrok byl fimosa pracputia (fimóza předkožky), který byl proveden v 22 případech v roce 1925/26 a v 23 případech v roce 1926/27. Appendektomie byla také častým zákrokem, s 16 případy (8 akutních a 8 chronických) v roce 1925/26 a 18 případy (7 akutních a 11 chronických) v roce 1926/27. Některé zákroky zaznamenaly nárůst. Například zákroky pro hypertrofii mandlí (tonsillotomie) vzrostly z 4 případů

---

⁹³DUDA, Miloslav. Historie chirurgie: vybrané statě olomoucké a moravské chirurgie. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. s. 12. ISBN 978-80-244-2167-4.

⁹⁴Tamtéž.

⁹⁵DUŠKOVÁ, Markéta. Úvod do chirurgie: učební text pro studenty 3. LF UK. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 3. lékařská fakulta, Klinika plastické chirurgie 3. LF a FNKV, 2009. s. 11. ISBN 978-80-254-4656-0.

⁹⁶Tamtéž

v roce 1925/26 na 10 případů v roce 1926/27. Podobně se zvýšil počet zákroků pro hernia scrotalis podle metody Bassini z 6 případů na 14 případů.

Co se týče úspěšnosti léčby, většina zákroků byla úspěšně dokončena s úplným vyléčením pacientů. To ukazuje vysokou úroveň dovedností a efektivity chirurgů v tomto období.

Závěrem lze říci, že tabulka ukazuje nejen růst celkového počtu chirurgických zákroků mezi lety 1925/26 a 1926/27, ale také zvýšení specifických typů zákroků, což odráží pokrok v lékařských technikách a možná i zvýšenou dostupnost chirurgické péče.

Tabulka chirurgických zákroků za období 1925/26 a 1926/27 také poskytuje informace o úmrtnosti spojené s těmito zákroky. V uvedených letech došlo k jedné zaznamenané smrti, a to v roce 1926/27. Konkrétně se tato smrt vyskytla při zákroku „Vulnus contusum abdominis, ruptura ilei, peritonitis – sutura ilei“. Tento zákrok se týkal těžkého poranění břicha s prasknutím ilea (části tenkého střeva) a následnou peritonitidou (zánět pobřišnice). Peritonitida je vážná komplikace, která může rychle vést k život ohrožujícímu stavu, pokud není správně a rychle léčena.⁹⁷ Navzdory chirurgickému pokusu o suturu ilea (sešití střevní stěny) bohužel tento případ skončil smrtí pacienta. Tato úmrtnost zdůrazňuje rizika spojená s vážnými břišními poraněními a komplikacemi, jako je peritonitida, které byly obtížně zvládnutelné i s tehdejšími lékařskými postupy.

(Text 1: Jednotlivé operace prováděné v letech 1925-1927)

Tabulka 1: Chirurgické zákroky

Název chirurgického zákroku	Vysvětlení chirurgického zákroku	Počet operací
Herniotomie	Chirurgický zákrok k odstranění kýly.	183
Exstirpace	Chirurgické odstranění tkáně nebo orgánu, obvykle nádorů.	91
Incize	Řez do tělesné tkáně, často pro uvolnění tekutiny nebo k přístupu k jiné části těla	86
Appendektomie	Chirurgické odstranění slepého střeva.	34
Excize	Vyříznutí části tkáně, obvykle k odstranění léze nebo nádoru.	30
Repozice	Návrat přemístěné části těla do její správné anatomické polohy.	30

⁹⁷Vitalion. Online. Peritonitida. Dostupné z: <https://nemoci.vitalion.cz/peritonitida/>. [cit. 2024-05-29].

Extrakce	Vyjmutí cizího tělesa nebo zubů z těla.	16
Tonsilektomie	Chirurgické odstranění mandlí.	14
Ablace	Odstranění nebo zničení tkáně.	12
Sutura	Sešití rány nebo tkáně.	11
Trepanace	Chirurgický zákrok, při kterém se provádí otvor do lebky.	5
Varikokelektomie	Chirurgické odstranění varikokély	5
Resekce	Chirurgické odstranění části orgánu nebo tkáně.	4
Amputace	Odstranění končetiny nebo její části.	3
Orchiektomie	Chirurgické odstranění varlat.	3
Kuretáž	Odstranění tkáně ze stěny dutého orgánu, často z dělohy.	3
Kauterizace	Použití tepla nebo chemikálií k zastavení krvácení nebo zničení tkáně.	2
Punkce	Proražení tělesné dutiny jehlou k odběru vzorku nebo uvolnění tekutiny.	2
Exartikulace	Amputace celé končetiny včetně kloubu.	2
Anastomóza	Chirurgické propojení dvou dutých orgánů, například střev.	1
Transplantace	Přenos orgánu nebo tkáně z jednoho těla do druhého.	1
Herniotomie	Duplicitní záznam.	1
Polypektomie	Odstranění polypu, například z nosu nebo střev.	1
Sekvestrotomie	Odstranění mrtvé kostní tkáně	1

(Zdroj Zdravotní statistika československého vojska)

Tabulka poskytuje přehled o frekvenci různých chirurgických zákroků v určitém historickém kontextu. Nejčastěji prováděným zákrokem byla herniotomie s velkým nárůstem (183 operací). To naznačuje, že kýly byly běžným zdravotním problémem, který často vyžadoval chirurgickou intervenci, pravděpodobně kvůli těžké fyzické práci a méně rozvinutým preventivním opatřením.

Další časté zákroky zahrnovaly exstirpaci (91 operací) a incizi (86 operací), což může odrážet vysoký výskyt nádorů a abscesů, které vyžadovaly odstranění nebo vypuštění, vzhledem k tehdejšímu omezeným možnostem neinvazivní léčby. Appendektomie (34 operací) a excize (30 operací) byly také běžné, což ukazuje na potřebu odstraňování slepého střeva a jiných nežádoucích tkání.

Repozice (30 operací) naznačuje časté případy dislokací nebo zlomenin, které musely být manuálně napraveny. Zákroky jako tonsilektomie (14 operací) a ablace (12 operací) ukazují na snahu lékařů řešit chronické infekce nebo jiná onemocnění odstraněním postižené tkáně. Sutura (11 operací) naznačuje základní potřebu šití ran, což byla běžná praxe při ošetřování zranění.

Méně časté zákroky, jako jsou trepanace a varikokelektomie (po 5 operacích), resekce (4 operace), amputace, orchiektomie a kuretáž (po 3 operacích), jsou specifické a provádějí se jen v určitých případech. Tyto operace mohly být vyžadovány pro léčbu závažných stavů, jako jsou intrakraniální problémy, varikokély, nádorové tkáně nebo gangrény.

Nejméně časté zákroky zahrnují kauterizaci, punkci a exartikulaci (po 2 operacích) a jednorázové operace, jako je anastomóza, transplantace, polypektomie a sekvestrotomie. Tyto méně časté zákroky jsou obvykle složitější nebo vyžadují specifické indikace, což může naznačovat omezené technologické a medicínské možnosti té doby.

Celkově tabulka poskytuje přehled o různých druzích chirurgických zákroků a jejich frekvenci, přičemž některé zákroky byly velmi běžné, zatímco jiné se prováděly jen zřídka, což odráží medicínskou praxi a zdravotní potřeby té doby.

11. Laboratoř

Za Rakousko-Uherska se vojenské a vědecké instituce intenzivně zabývaly bakteriologií a mikrobiologií.⁹⁸ Tento zájem vycházel z nutnosti řešit problémy spojené s infekčními chorobami, které měly významný dopad na armádu i civilní obyvatelstvo.⁹⁹ Vojenské bakteriologické laboratoře byly založeny v reakci na vzrůstající pochopení bakteriálních a mikrobiálních příčin nemocí.¹⁰⁰ Významnou roli v tomto vývoji hrály pokroky ve vědeckém výzkumu, například práce Roberta Kocha a Louise Pasteura.¹⁰¹ Armáda potřebovala účinné metody prevence a léčby infekčních chorob,

---

⁹⁸KOŽÍŠEK, František. *A Hygienist Who Should Have Been Forgotten (Marking the 165th Anniversary of Isidor Soyka's Birth)* [online]. Hygiena. 2015, roč. 60, č. 1, s. 25-29. [cit. 2024-06-01]. ISSN 18026281. Dostupné z: <https://doi.org/10.21101/hygiena.a1370>

⁹⁹Paměť národa. *Nakažení vojáci bušili na sklo. Věděli, co je čeká. Příběhy z válečné Plzně* [online]. [cit. 2024-06-01]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/nakazeni-vojaci-busili-na-sklo-vedeli-co-je-ceka-pribehy-z-valectne-plzne>

¹⁰⁰KOŽÍŠEK, František. *A Hygienist Who Should Have Been Forgotten (Marking the 165th Anniversary of Isidor Soyka's Birth)* [online]. Hygiena. 2015, roč. 60, č. 1, s. 25-29. [cit. 2024-06-01]. ISSN 18026281. Dostupné z: <https://doi.org/10.21101/hygiena.a1370>

¹⁰¹BERGMAN, Nils J. *Historical background to maternal-neonate separation and neonatal care*. Online. Birth Defects Research [online]. 2019, roč. 111, č. 15, s. 1081-1086. [cit. 2024-06-01]. ISSN 2472-1727. Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/bdr2.1528>

kteře by mohly ovlivnit bojeschopnost vojáků. V Rakousku-Uhersku existovaly různé vojenské nemocnice a laboratoře, které se zaměřovaly na výzkum bakterií a infekčních chorob. Mezi významné instituce patřil například Vojenský zdravotní ústav ve Vídni (Militär-Sanitätsanstalt), který se zabýval lékařským výzkumem a výukou.¹⁰² Výzkum v těchto laboratořích se soustředil na identifikaci bakterií způsobujících nemoci, které mohli uškodit vojákům a civilnímu obyvatelstvu.¹⁰³

Z poznámek, jednoho ze zaměstnanců nemocnice Eduarda Dohnálka vyplývá, že ve vojenské nemocnici v Terezíně fungovala k roku 1915 i válečná bakteriologická laboratoř, která spadala pod první interní oddělení vojenské nemocnice. Vedení laboratoře měl na starosti Ital Dr. Atilio Giachini, jenž byl zároveň primářem (viz výše).¹⁰⁴ Ten měl rozhodující vliv při lékařských diagnózách a lékařských vysvědčení, protože dle laboratorních výsledků se řídila klasifikace pacienta na A¹⁰⁵, B¹⁰⁶ nebo C¹⁰⁷.¹⁰⁸ Díky tomuto monopolu mohl udržovat v nemocnici své lidi, jak dlouho bylo jenom možné, i díky falšování a lehkému kompromitování výsledků.¹⁰⁹

Ph. Mr. Eduard Dohnálek, který v laboratoři pracoval společně s Dr. Giachnim vypravoval i zábavnou historku o klasifikaci vojenského soudu, kde zase došlo k falšování diagnostik. Výsledek vypadal takto: „Ale na druhý den odpoledne příběhne Dr. Vinař, ... a spustí: „Ježíšmarja člověče, co jste to udělali, vždyť nás zavrou, to je strašně nápadný, všechny Čechy jste udělali „C“.“¹¹⁰ Podle poslední poznámky v zápisu lze soudit, že vše skončilo dobře a magistr Dohnálek a Dr. Giachnin zavření nebyli.¹¹¹

12. Odvody

V nemocnici, jak bylo řečeno, se nacházel i archiv (výše), z toho důvodu zde byly uloženy i dokumenty o záznamech odvodů z dob 1892-1900. Povinná vojenská služba byla zavedena po

---

¹⁰²BAILEY, Mark S. *A brief history of British military experiences with infectious and tropical diseases*. Online. Journal of the Royal Army Medical Corps. 2013, roč. 159, č. 3, s. 150-157. ISSN 0035-8665. Dostupné z: <https://doi.org/10.1136/jramc-2013-000087>. [cit. 2024-06-01].

¹⁰³KOŽÍŠEK, František. A Hygienist Who Should Have Been Forgotten (Marking the 165th Anniversary of Isidor Soyka's Birth) [online]. *Hygiena*. 2015, roč. 60, č. 1, s. 25-29. [cit. 2024-06-01]. ISSN 18026281. Dostupné z: <https://doi.org/10.21101/hygiena.a1370>

¹⁰⁴HAVELKA, František. *Památník k jubilejnímu sjezdu bývalých českých důstojníků posádky terezínsko-litoměřické za světové války 1914-1918 pořádaného ve dnech 5. a 6. května 1928 v Terezíně a Litoměřicích*. Praha: Václav Tomsa, t. Hejda & Zbroj v Mladé Boleslavi, 1928. s. 47.

¹⁰⁵soběstačný, chodící pacient, volný pohyb po areálu zdravotnického zařízení

¹⁰⁶chodící pacient, volný pohyb po oddělení

¹⁰⁷částečně soběstačný pacient, soběstačný v rámci lůžka, nutná dopomoc, neopouští pokoj

¹⁰⁸Základy ošetrovatelských postupů a intervencí. Sebestačnosť a soběstačnost [online]. [cit. 2024-04-19]. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/lf/ps16/oseetrovatelske_postupy/web/pages/06-sobestacnost.html

¹⁰⁹HAVELKA, František. *Památník k jubilejnímu sjezdu bývalých českých důstojníků posádky terezínsko-litoměřické za světové války 1914-1918 pořádaného ve dnech 5. a 6. května 1928 v Terezíně a Litoměřicích*. s. 48.

¹¹⁰Tamtéž.

¹¹¹Tamtéž.

prohrané prusko-rakouské válce, přesněji v roce 1868.¹¹² Branná povinnost se týkala zdravých mužů od devatenácti do čtyřiceti dvou let, u pěchoty byla na tři roky a u jezdeckta na čtyři. Poté probíhalo sedm let zálohy a dva roky trvala role zeměbrance.¹¹³ Odvody se organizovaly každoročně na jaře (březen-duben), zasedala odvodní komise, která rozhodla o bojeschopnosti muže. K odvodům se musel dostavit každý muž mezi dvacátým prvním až dvacátým třetím rokem z obce v jurisdikci komise.¹¹⁴ Pokud posuzovaný muž nebyl odveden ani trvale zproštěn vojenské povinnosti, musel se opět dostavit příští rok.¹¹⁵ Adepti na odvedení mohli být klasifikováni jako:

- schopen služby se zbraní
- schopen služby beze zbraně
- momentálně neschopen služby¹¹⁶

Vojenská služba pak vypadala takto:

Tabulka 2: Délka vojenské služby

Věk	Délka	Služba	
19-21	3 roky	Domobrana	
21-24	3 roky	prezenční vojenská služba	náhradní záloha
24-30	7 let	Záloha	náhradní záloha
31-32	2 roky	Zeměbrana	
33-37	5 let	domobrana 1. výzvy	
38-42	4 roky	domobrana 2. výzvy	
Celkem	24 let		

(Zdroj internetová stránka Velká válka)

Zeměbrana byla určena k podpoře bojových manévrů na státním území Rakousko-Uherska, jak Předlitavska, tak Zalitavska.¹¹⁷ Domobrana později převzala povinnosti zeměbrany, do této složky byli zahrnuti i vojenští vysloužilci, důstojníci na odpočinku a vojenští úředníci do šedesátého roku

¹¹²Velká válka. *Povinná vojenská služba v Rakousku-Uhersku* [online]. [cit. 2024-05-21]. Dostupné z: https://www.velkavalka.info/wiki/doku.php?id=mirova_sluzba

¹¹³ Ministerstvo obrany. *HISTORIE ZÁKLADNÍ VOJENSKÉ SLUŽBY V ČESKÝCH ZEMÍCH* [online]. [cit. 2024-05-21]. Dostupné z: <https://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3895>

¹¹⁴Portál UBU. *Jak se sloužilo za císaře pána v dobách míru* [online]. [cit. 2024-05-21]. Dostupné z: <https://www.ucenibezucebnic.cz/index.php?id=6119>

¹¹⁵Velká válka. *Povinná vojenská služba v Rakousku-Uhersku* [online]. [cit. 2024-05-21]. Dostupné z: https://www.velkavalka.info/wiki/doku.php?id=mirova_sluzba

¹¹⁶Tamtéž.

¹¹⁷VÁŇA, Jan. *Rakouská domobrana Putování domobraneckého pěšího pluku č. 11 po frontách 1. světové války*. Magisterská diplomová práce. Olomouc: UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI FILOZOFICKÁ FAKULTA, 2014.

jejich života.¹¹⁸Zálohou se voják stal po odsloužení tříleté služby. Jak z tabulky vyplývá, trvala sedm let, poté se přesunuli do služeb zeměbrany.¹¹⁹ V domobraně 1. výzvy byli evidováni všichni, kteří dovršili věku 19-37 v běžném kalendářním roce. V domobraně 2. výzvy byli evidováni ostatní do věku 42 let. Nebylo mezi nimi však jiného rozdílu, obě složky mohly být povolány najednou a nezáleželo, která bude povolána první.¹²⁰

Tabulka 3: Přehled odvedených ze sta za roky 1892-1900

Roky	Třída dle věku	Ze 100 odvodů povoláných jich bylo neschopných			Schopných bylo v průměru ze sta
		Celkem	Pro nedostatečnou výšku	Pro tělesnou slabost	
1892-1893	I.	75	2	50,7	25
	II.	90,6	2,2	59,2	9,4
	III.	87,6	3,4	54,6	12,4
	Celkem	84,4	2,5	54,8	15,6
1893-1894	I.	75,6	2	73,6	22,1
	II.	82,2	1,6	80,6	8,3
	III.	89,4	2,5	86,9	10,6
	Celkem	85,1	2	83,1	14,9
1894-1895	I.	76,4	2,9	73,5	21
	II.	84,3	1,8	82,5	10
	III.	78,9	1,3	77,6	21,1
	Celkem	82,5	2,2	80,3	17,5
1895-1896	I.	74,2	2,7	70,2	22,6
	II.	83,8	1,7	80,8	12,5
	III.	81,5	0,6	84,9	14,5

¹¹⁸Tamtéž.

¹¹⁹OzbrojeneSlozky.cz. *Historie a vývoj Aktivní zálohy (0/1): Tradice dobrovolnosti a brannosti od Rakouska-Uherska po zrod Československa* [online]. [cit. 2024-05-21]. Dostupné z: <https://www.ozbrojeneslozky.cz/clanek/historie-a-vyvoj-aktivni-zalohy-01-tradice-dobrovolnosti-a-brannosti-od-rakouska-uherska-po-zrod-ceskoslovenska>

¹²⁰VÁŇA, Jan. *Rakouská domobrana Putování domobraneckého pěšího pluku č. 11 po frontách 1. světové války*. Magisterská diplomová práce. Olomouc: UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI FILOZOFICKÁ FAKULTA, 2014.

	Celkem	79,4	1,8	81,1	17,1
1896-1897	I.	69	1,9	62,5	28,6
	II.	79,7	1,2	84,3	15,7
	III.	72,9	0,9	82,4	23,6
	Celkem	73,3	1,4	76,6	23,4
1897-1898	I.	62,8	1,9	58,9	37,2
	II.	72,4	1,7	63,8	17,6
	III.	69	2,2	66,8	31
	Celkem	70,4	1,9	68,5	29,6
1898-1899	I.	59,7	1,8	55,1	40,3
	II.	75,5	1,6	66,4	24,5
	III.	62,2	2,1	60,1	37,8
	Celkem	65	1,8	63,2	35
1899-1900	I.	52,8	2,4	47,9	47,2
	II.	74,6	2,5	63,5	25,4
	III.	73,6	2,6	71	26,4
	Celkem	63,6	2,5	61,1	36,4

(Zdroj Zpráva o poměrech a zařízeních zdravotních v království Českém za leta..., vlastní tvorba)

Z tabulky vyplývá, že největší počet osob, které nebyly odvedeny do vojenské služby, se vyskytl v období mezi lety 1893-1894. Toto období tedy zaznamenalo nejvyšší míru neúspěšnosti v odvodech. Naopak, nejvyšší počet osob, které byly úspěšně odvedeny, byl zaznamenán mezi lety 1899-1900. Tento časový úsek se tedy vyznačuje největším počtem mladých mužů, kteří splnili kritéria pro vojenskou službu.

Co se týče specifických důvodů pro neodvedení, v letech 1896-1897 bylo z důvodu nedostatečné výšky neodvedeno nejméně osob. Tento relativně nízký průměr může naznačovat, že tehdejší rekruti obecně nesplňovali výškové požadavky lépe než v jiných letech. Naopak nejmenší počet neodvedených z důvodu nedostatečné výšky byl zaznamenán v letech 1892-1893 a znovu v letech 1899-1900, což indikuje období s větším počtem rekrutů splňujících výškový limit.

Z hlediska tělesné slabosti jako důvodu pro neodvedení bylo nejméně osob vyřazeno v letech 1892-1893. To naznačuje, že během tohoto období byl zdravotní stav mužů relativně dobrý. Naopak nejvyšší počet neodvedených kvůli tělesné slabosti byl zaznamenán v letech 1895-1896. Tento nárůst může odrážet horší zdravotní kondici mužů v tomto období, nebo možná přísnější kritéria hodnocení tělesné zdatnosti.

Celkově můžeme říci, že statistiky odvádění do vojenské služby v těchto letech vykazují výrazné výkyvy, které mohou být ovlivněny různými faktory, jako jsou změny v kritériích pro odvod, zdravotní stav populace či socioekonomické podmínky té doby. Každé z uvedených období má své specifické charakteristiky, které odrážejí stav tehdejší populace i požadavky vojenské správy.

12. 1. Porovnání s ostatními okresy

Terezín samozřejmě nebyl jediným místem, kde odvody mladých mužů probíhaly, dělo se to po celém území Koruny české, z nichž se dochovaly záznamy do určitých let, které bych rád v této podkapitole uvedl. Procenta v tabulkách znázorňují průměrný podíl z odvedených a neodvedených 100 branců.

12. 1. 1. Roky 1892-1893

Tabulka 4: Výsledky odvodů roků 1892-1893

Výsledek odvodů roků 1892-1893							
více než 30%	Písek (30,7%)	Jindřichův Hradec (30,4%)					
25-30%	Budějovice (26,4%)						
20-25%	Benešov (25,1%)	Plzeň (24,9%)	Vysoké Mýto (23,8%)	Chomutov (23,7%)	Beroun (23%)	Praha (21%)	Královův Hradec (20,8%)
15-20%	Cheb (19,4%)	Jičín (18,2%)	Čáslav (17,9%)	Mladá Boleslav (17,5%)	Terezín (15,6%)	Turnov (15%)	

(Zdroj Zpráva o poměrech a zařízeních zdravotních v království Českém za leta..., úprava tvorba)

Za roky 1892-1893, co se týče způsobilosti, patřil okres Terezín společně s Chebem, Jičínem, Čáslaví, Mladou Boleslaví a Turnovu k nejhorším v zemích Koruny české s průměrem 15-20 %. K okresům s nejlepším průměrem patřily Písek a Jindřichův Hradec s 30 %.

Tabulka 5: Neodvedených pro nedostatečnou výšku pro roky 1892-1893

Neodvedených pro nedostatečnou výšku pro roky 1892-1893						
3-4%	Budějovice (3,4%)	Královův Hradec (3,3%)	Vysoké Mýto (3,1%)			
2-3%	Čáslav (2,9%)	Terezín (2,5%)	Chomutov (2,2%)	Turnov (2,2%)	Cheb (2,1%)	Písek (2,1%)
1-2%	Benešov (1,8%)	Mladá Boleslav (1,7%)	Jičín (1,4%)	Plzeň (1,2%)	Praha (1,07%)	

(Zdroj Zpráva o poměrech a zařízeních zdravotních v království Českém za leta..., vlastní tvorba)

Co se týče neuznání pro nedostatečnou výšku, tak Terezín se dostává do středu společně s Chomutovem, Turnovem, Chebem a Pískem s průměrem mezi 2-3 %. Nejvyšší počet neodvedených se pak nacházel v Českých Budějovicích, Hradci Králově a Vysokém Mýtě s průměrem 3-4 % a nejnižší průměr byl v Benešově, Mladé Boleslaví, Jičíně, Plzni a Praze s 1-2 %. Navíc v Berouně byla procentuální hodnota méně než jedna

Tabulka 6: Neodvedených pro Tělesnou slabost pro roky 1892-1893

Neodvedených pro tělesnou slabost za roky 1892-1893						
Více než 60%	Čáslav (67,8%)	Turnov (60,9%)				
50-60%	Terezín (54,8%)	Králův Hradec (53,8%)	Benešov (50,3%)			
40-50%	Jičín (49,5%)	Plzeň (49,3%)	Vysoké Mýto (48,7%)	Písek (47,8%)	Cheb (45,7%)	Budějovice (43%)
40-50%	Chomuto (41,6%)	Jindřichův Hradec (41%)				
30-40%	Beroun (39,4%)	Praha (30,7%)				

(Zdroj Zpráva o poměrech a zařízeních zdravotních v království Českém za leta..., vlastní tvorba)

Pro tělesnou slabost se Terezín opět nacházel ve středu s 50-60 % neodvedených, společně s Hradcem Králové a Benešovem. Největší počet neodvedených se nacházel v Čáslavi a Turnově (60.9 %) s průměrem 50-60 %. Nejméně neodvedených se nacházelo v Jičíně, Plzni, Vysokém Mýtě, Chebu, Českých Budějovicích, Chomutově a Jindřichově Hradci s procentuální hodnotou 40-50 %.

12. 1. 2. Roky 1894-1895

Tabulka 7: Výsledky odvodů pro roky 1894-95

Výsledky odvodů pro roky 1894-95							
30% a výše	Chomutov (30,2%)	Benešov (27,9%)	Praha (26%)	Vysoké Mýto (25,1%)	Plzeň (25%)	Turnov (24,5%)	Mladá Boleslav (28,7%)
30% níže	Králův Hradec (23,8%)	Jindřichův Hradec (23%)	Čáslav (22,1%)	Písek (21%)	Jičín (19,2%)	Terezín (17,5%)	

(Zdroj Zpráva o poměrech a zařízeních zdravotních v království Českém za leta..., vlastní tvorba)

Pro roky 1894 až 1895 to vypadalo následovně. Nadprůměr schopných odvedenců se nacházel v Chomutově, Mladé Boleslavi, Českých Budějovicích, Berouně, Chebu, Benešově, Praze, Vysokém Mýtě, Plzni a Turnově. Terezín se zde opět nacházel v podprůměru společně s Hradcem Králové, Jindřichovým Hradcem, Čáslaví, Pískem a Jičínem.

Tabulka 8: Neodvedených pro tělesnou slabost pro roky 1894-1895

Neodvedených pro tělesnou slabost za roky 1894-1895						
40-60%	Králův Hradec (55,3%)	Terezín (50,5%)	Vysoké Mýto (50%)	Jindřichův Hradec (49,7%)	Písek (48,8%)	Čáslav (47,1%)
40-60%	Jičín (46,5%)	Praha (46,1%)	Turnov (43,6%)	Turnov (43,6%)		
20-40%	Cheb (41,9%)	Beroun (41,7%)	Plzeň (38,8%)	Budějovice (37,5%)	Chomutov (35,1%)	Mladá Boleslav (29,4%) Benešov (25,5%)

(Zdroj Zpráva o poměrech a zařízeních zdravotních v království Českém za leta..., vlastní tvorba)

Pro tělesnou slabost se Terezín opět zařadil do průměru s nejvíce neodvedenými, s ním se zde umístily i Hradec Králové, Vysoké Mýto, Jindřichův Hradec, Písek, Čáslav, Jičín, Praha a Turnov. Pozitivnější čísla měly v Chebu, Berouně, Plzni, Českých Budějovicích, Chomutově, Mladé Boleslavi a Benešově.

Tabulka 9: Neodvedených pro nedostatečnou výšku 1894-1895

Neodvedený pro nedostatečnou výšku 1894-1895								
1-4%	Praha (1%)	Plzeň (1,1%)	Mladá Boleslav (1,3%)	Beroun (1,3%)	Chomutov (1,4%)	Benešov 1,6%	Čáslav (1,7%)	Cheb (1,9%)
1-4%	Jičín (2,1%)	Jindřichův Hradec (2,1%)	Písek (2,2%)	Terezín (2,2%)	Králov Hradec (2,4%)	Turnov (2,4%)	Vysoké Mýto 2,5%	Budějovice (3,8%)

(Zdroj Zpráva o poměrech a zařízeních zdravotních v království Českém za leta..., vlastní tvorba)

Dále následuje procentuální hodnota nedovedených, kvůli nedostatečné výšce. Praha, Plzeň, Mladá Boleslav, Beroun, Chomutov, Benešov, Čáslav, Cheb, Jičín, Jindřichův Hradec, Písek, Terezín, Hradec Králové, Turnov, Vysoké Mýto, České Budějovice 38 %.

Dále se ještě pro tyto roky hodnotila v království českém neschopnost ke zbrani, jejíž průměr činil 2,8 %. Terezín byl v tomto případě nadprůměrný, jeho procentuální hodnota činila 2,7 %.

12. 1. 3. Roky 1895-1896

Tabulka 10: Výsledek odvodů pro roky 1895-1896 s průměrem 23,7%

Výsledky odvodů pro roky 1895-1896 s průměrem 23,7%								
Nadprůměrné	Plzeň (23,9%)	Budějovice (31,3%)	Čáslav (25%)	Beroun (25,5%)	Chomutov (25,6%)	Cheb (26,5%)	Hradec Králové (26,6%)	Písek (27,8%)
Podprůměrné	Terezín	Vysoké Mýto	Benešov	Jičín	Hradec Jindřichův	Praha	Mladá Boleslav	Turnov

(Zdroj Zpráva o poměrech a zařízeních zdravotních v království Českém za leta..., vlastní tvorba)

Pro tyto roky můžeme vidět, že zvolili způsob ukazování čísel v tom stylu, že podrobněji započítali pouze okresy, které překročili průměr, který činil 23,7 %. Terezín se nachází pod průměrem, nemůžeme tedy vědět jeho přesnou procentuální hodnotu, ale můžeme vidět, že se musel blížit k okresům Vysoké Mýto, Benešov, Jičín, Jindřichův Hradec, Praha a Mladá Boleslav.

Tabulka 11: Neodvedených pro nedostatečnou výšku 1895-1896

Neodvedených pro nedostatečnou výšku 1895-1896									
2-4%	Vysoké Mýto (2,2%)	Hradec Jindřichův (2,3%)	Turnov (3,2%)	Budějovice (3,9%)					
0-2%	Praha (0,8%)	Beroun (0,9%)	Plzeň (0,9%)	Mladá Boleslav (1,2%)	Čáslav (1,4%)	Benešov (1,5%)	Cheb (1,7%)	Jičín (1,7%)	Písek (1,7%)
0-2%	Hradec Králové (1,8%)	Terezín (1,8%)	Chomutov (1,9%)						

(Zdroj Zpráva o poměrech a zařízeních zdravotních v království Českém za leta..., vlastní tvorba)

Jak se můžeme dočíst, tak Terezín patřil mezi okresy spíše do středu, neboť podle čísel měl skoro přesný průměr, oproti okresu s nejnižší procentuální hodnotou Praha a s nejvyšší České Budějovice.

Tabulka 12: Neodvedených pro tělesnou slabost 1895-1896 s průměrem 42,3%

Neodvedených pro tělesnou slabost 1895-1896 s průměrem 42,3%							
Nadprůměr	Benešov (43,9%)	Terezín (44,8%)	Praha (44,9%)	Beroun (46,1)	Hradec Jindřichův (47,4%)	Čáslav (49,6%)	Jičín (54,6%)
Podprůměr	Mladá Boleslav	Turnov	Budějovice	Hradec Králové	Chomutov	Plzeň	Vysoké Mýto
Podprůměr	Cheb	Písek					

(Zdroj Zpráva o poměrech a zařízeních zdravotních v království Českém za leta..., vlastní tvorba)

Tentokrát se zde Terezín dostává do nadprůměru společně s Benešovem, Prahou, Berounem, Jindřichovým Hradcem, Čáslaví a Jičínem. Teď i později si můžeme všimnout, že pro podprůměrné okresy už se neuvádí přesný procentuální počet. Vzhledem k tomu, že podprůměr rovná se lepší výsledky, tak mi přijde zvláštní, že se přesný počet uvádí pro horší okresy.

12. 1. 4. Roky 1896-1897

Tabulka 13: Výsledky odvodů roků 1896-1897, kde průměr činil 28,7%

Výsledky odvodů roků 1896-1897, kde průměr činil 28,7%					
Naprůměrné	Beroun (29,1%)	Písek (29,8%)	Budějovice (31,3%)	Hradec Králové (31,7%)	Chomutov (35,3%)
Nadprůměrné	Čáslav (36,7%)	Vysoké Mýto (37,7%)			
Podprůměrné	Benešov	Cheb	Jičín	Mladá Boleslav	Hradec Jindřichův
Poddprůměrné	Plzeň	Praha	Terezín	Turnov	

(Zdroj Zpráva o poměrech a zařízeních zdravotních v království Českém za leta..., vlastní tvorba)

Pro tyto roky můžeme vidět opět, že zvolili způsob ukazování čísel ve stylu, že podrobněji započítali pouze okresy, které překročili průměr, který činil 28,7 %. Terezín se zde pod průměr dostal, i když neznáme jeho přesnější čísla, s ním se v podprůměru nacházely i Benešov, Cheb, Jičín, Mladá Boleslav, Jindřichův Hradec, Plzeň, Praha a Turnov.

Tabulka 14: Neodvedených pro nedostatečnou výšku 1896-1897

Neodvedených pro nedostatečnou výšku 1896-1897							
2-4%	Hradec Jindřichův (2,1%)	Chomutov (2,3%)	Turnov (2,5%)	Vysoké Mýto (2,6%)	Budějovice (3,9%)		
0-2%	Beroun (0,9%)	Čáslav (1,1%)	Plzeň (1,1%)	Mladá Boleslav (1,2%)	Praha (1,4%)	Jičín (1,4%)	Benešov (1,5%)
0-2%	Hradec Králové (1,5%)	Písek (1,8%)	Terezín (2%)	Cheb (2%)			

(Zdroj Zpráva o poměrech a zařízeních zdravotních v království Českém za leta..., vlastní tvorba)

Terezín se zde dostává do přesného průměru v zemích Koruny české s dvou procentní neúspěšnosti kvůli tělesnému vzrůstu. K nejlepším číslům v zemi se řadí Beroun, Čáslav, Plzeň, Mladá Boleslav, Praha, Jičín, Benešov, Hradec Králové, Písek a Cheb. Z tabulky se můžeme dočíst, že nejlepší čísla má okres Beroun a nejhorší má okres České Budějovice.

Tabulka 15: Neodvedených pro tělesnou slabost 1896-1897 s průměrem 36,9%

Neodvedených pro tělesnou slabost 1896-1897 s průměrem 36,9%							
Nadprůměr	Turnov (38,4%)	Plzeň (39,9%)	Písek (40,5%)	Hradec Králové (41,7%)	Praha (42,3%)	Beroun (45,5%)	Jičín (48,2%)
Podprůměr	Terezín	Čáslav	Mladá Boleslav	Vysoké Mýto	Hradec Jindřichův	Benešov	Budějovice

(Zdroj Zpráva o poměrech a zařízeních zdravotních v království Českém za leta..., vlastní tvorba)

Jak můžeme vidět v tabulce, tak podprůměrné okresy, tedy ty lepší v odvodech, nemají doplněná procenta neodvedených, zatímco nadprůměrné okresy tyto čísla mají. Terezín se zde umístil

v tabulce s lepším průměrem společně s Čáslaví, Mladou Boleslaví, Vysokým Mýtem, Jindřichovým Hradcem, Benešovem a Českými Budějovicemi. Nejhorší procentuální hodnotu měl pak Jičín, který průměr přesáhl o 11,3 %.

12. 1. 5. Roky 1897-1898

Pro roky 1897-1900 byl zvolen nový styl zápisu, který už není brán v průměru ze sta, ale je brán v průměru z 1000. Také už nejsou uváděny procentuální hodnoty.

Tabulka 16: Nejvíce schopných branců pro roky 1897-1898 z tisíce

Nejvíce schopných branců pro roky 1897-1898 z tisíce					
Budějovice (293)	Terezín (296)	Mladá Boleslav (308)	Králuův Hradec (314)	Chomutov (321)	Vysoké Mýto (396)

(Zdroj Zpráva o poměrech a zařízeních zdravotních v království Českém za leta..., vlastní tvorba)

Jak můžeme vidět, tak za zmínku očividně stálo pouze šest okresů z obligátních šestnácti. Nejlépe se umístil okres Vysoké Mýto a nejhůře okres České Budějovice. Terezín měl průměr 296 branců z tisíce

12. 1. 6. Roky 1898-1899

Tabulka 17: Nejvíce schopných branců pro roky 1898-1899 z tisíce

Nejvíce schopných branců pro roky 1898-1899 z tisíce			
Čáslav (290)	Jindřichův Hradec (290)	Chomutov (321)	Vysoké Mýto (395)

(Zdroj Zpráva o poměrech a zařízeních zdravotních v království Českém za leta..., vlastní tvorba)

Jak můžeme vidět, tak největší úspěšnost zaznamenal opět okres Vysoké Mýto. Terezín se v tomto průzkumu ani nedostal do tabulky, neboť nebyla uvedena jeho číselná hodnota, tudíž nemohl být zařazen.

12. 1. 7. Roky 1899-1900

Tabulka 18: Nejvíce schopných branců pro roky 1899-1900 z tisíce

Nejvíce schopných branců pro roky 1899-1900 z tisíce				
Vysoké Mýto (300)	Benešov (303)	Beroun (304)	Jindřichův Hradec (326)	Chomutov (334)
Králuův Hradec (343)	Plzeň (347)	Terezín (364)		

(Zdroj Zpráva o poměrech a zařízeních zdravotních v království Českém za leta..., vlastní tvorba)

Pro poslední roky našeho porovnávání skončil Terezín, jako nejvíce úspěšný okres, co se odvodů týče oproti Vysokému Mýtu, které bylo v minulých dvou průzkumech nejméně úspěšným v odvádění branců.

Tabulka 19: Podrobné důvody neodvedení branců v určitých letech

	Z tisíce lékařsky vyšetřených, kteří ve všech třech odvodních ročnících dosáhly výšky 153 cm, nebylo odvedeno pro (v procentech):								
	Krtice a souchotě	Padoucnice	Hluchoněmí	Blbost a kreténismus	Městky	Vole	Nedostatek a zkaženost zubů	Kýla	Vleklé nemoci kožní
1893-1894	5,8	0,7	0,6	0,1	28,9	19,6	16,2	24,2	0
1894-1895	3,1	0,4	0,8	0,8	36,3	34,5	25,4	34,5	1,3
1895-1896	1,7	0,4	x	0,5	34,5	17,3	30	3,3	2,4
1896-1897	1,3	0,2	x	0,9	40,1	37,4	31,3	4,4	0,8
1897-1898	1,3	0,6	x	0,1	22,8	17	1,3	0,7	0,7
1898-1899	2,6	0,4	x	2,4	21,4	17,9	9,2	9,2	2,4
1899-1900	4,9	1,1	x	1,2	25,5	22,1	17,5	3,4	3,1

Krtice a souchotě

V průběhu sledovaných let se podíl rekrutů, kteří nebyli odvedeni kvůli krtici a souchotím, výrazně měnil. V roce 1893-1894 bylo těchto případů 5,8 %, což postupně klesalo na 1,3 % v roce 1896-1897. Tento pokles naznačuje zlepšení zdravotního stavu nebo lepší prevenci a léčbu těchto onemocnění. Nicméně, na konci období v roce 1899-1900 došlo k opětovnému nárůstu na 4,9 %.

Hluchoněmí

Data o hluchoněmosti jsou dostupná pouze pro první dva roky, s hodnotami 0,6 % a 0,8 %. Absence dat v následujících letech může znamenat, že tento důvod nebyl považován za významný, nebo došlo ke změně způsobu sběru dat.

Blbost a kreténismus

Podíl neodvedených kvůli blbosti a kreténismu byl obecně velmi nízký, s výjimkou několika let, kdy došlo k nárůstu, jako například v roce 1898-1899 (2,4 %). To naznačuje, že duševní poruchy nebyly běžným důvodem pro neodvedení, i když občas se tento podíl zvýšil.

Měštky

Měštky představovaly významný zdravotní problém během sledovaného období, s hodnotami kolísajícími od 21,4 % do 40,1 %. Nejvyšší hodnota byla zaznamenána v roce 1896-1897 (40,1 %), což ukazuje na značný vliv tohoto onemocnění na schopnost rekrutů vstoupit do vojenské služby.

Vole

Vole, podobně jako měštky, mělo vysoký podíl neodvedených, s maximem 37,4 % v roce 1896-1897. To ukazuje na přetrvávající zdravotní problém, který měl významný dopad na odvodní schopnosti mladých mužů.

Nedostatek a zkaženost zubů

Tento důvod se stal obzvláště významným v některých letech, například v roce 1895-1896 (30 %) a 1896-1897 (31,3 %). Problémy se zuby tedy představovaly vážnou překážku pro mnoho rekrutů.

Kýla

Podíl rekrutů neodvedených kvůli kýle byl vysoký v letech 1894-1895 (34,5 %), ale v následujících letech výrazně klesl, což může naznačovat zlepšení v léčbě nebo prevenci kýl.

Vleklé nemoci kožní

Vleklé kožní nemoci nebyly významným důvodem pro neodvedení až do posledních několika let sledovaného období. V roce 1895-1896 bylo toto procento 2,4 % a v roce 1899-1900 dosáhlo 3,1 %.

Závěr

Celkově tabulka odhaluje, že měštky, vole a zubní problémy byly hlavními zdravotními důvody pro neodvedení rekrutů v zemích Koruny české během let 1893-1900. Význam těchto problémů se v průběhu let měnil, což může odrážet změny ve zdravotní péči, prevenci nebo sociálně-

ekonomických podmínkách. Méně časté důvody, jako padoucnice a duševní poruchy, měly na celkový počet neodvedených menší dopad.

13. Personál

Nemocnice v Terezíně nesla označení Divisní nemocnice číslo 3. Nemocnice vznikla 1. března 1922 přejmenováním z původní 13. posádkové nemocnice, která fungovala v letech 1918 až 1922. Její součástí byly různé oddělení: velitelství nemocnice s hospodářskou správou, interní oddělení, chirurgické oddělení, venerické oddělení, otolaryngologické oddělení, stomatologické oddělení, sklad léčiv a Rota pomocného zdravotnictva 3. Nemocnice byla 1. ledna 1937 přejmenována na Sborovou nemocnici 3 a fungovala pod tímto názvem do roku 1938.¹²¹ K jejímu chodu bylo zapotřebí značné množství zaměstnanců. Těch měla za dobu své existence mnoho, jejím nejznámějším byl patrně Jan Levit (výše), ale dochoval se i seznam zaměstnanců, hlavně lékařů, kteří v nemocnici působili za roky 1923, 1924 a 1927.¹²²

Tabulka 20: Velitelé nemocnice pro určité roky

Velitelé nemocnice
podplukovník zdravotnictva MUDr. Alfréd Lederer (březen 1922 – březen 1927),
podplukovník zdravotnictva MUDr. Dominik Vymětal (březen 1927 – červenec 1927)
plukovník zdravotnictva MUDr. Alexandr Grohmann (červenec 1927 – květen 1928),
podplukovník zdravotnictva MUDr. Antonín Krondl (květen 1928 – červenec 1928),
plukovník zdravotnictva MUDr. Alexandr Grohmann (červenec 1928 – říjen 1929),
podplukovník zdravotnictva MUDr. Antonín Krondl (říjen 1929 – prosinec 1929),
plukovník zdravotnictva MUDr. Alexandr Grohmann (prosinec 1929 – leden 1930),
plukovník zdravotnictva MUDr. Jan Urban (leden 1930 – květen 1931),
podplukovník zdravotnictva MUDr. Jaroslav Hampeis (květen 1931 – prosinec 1935),
plukovník zdravotnictva MUDr. Eduard Rys (prosinec 1935 – leden 1937).

(Zdroj *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938, vlastní tvorba*)

Nemocnice zažila časté změny ve vedení v období 1922–1937. Prvním velitelem byl MUDr. Alfréd Lederer, následovaný MUDr. Dominikem Vymětalem, který sloužil nejkratší dobu. Nejdelší dobu ve funkci strávil MUDr. Jaroslav Hampeis. MUDr. Alexandr Grohmann vedl nemocnici opakovaně (1927–1928, 1928–1929, 1929–1930).

¹²¹FIDLER, Jiří a SLUKA, Václav. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-256-2.

¹²²*Schematismus branné moci československé* [online]. 1923, roč. 2, č. 2 [cit. 2024-06-08]. ISSN 1804-5286. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:ba56654b-5471-11e9-816b-a720120a7520?page=uuid:1b530d34-a6d4-401e-ba85-49bf6b0a5af3&fulltext=divisní%20nemocnice%20č.%203>

13. 1. Personál pro rok 1923

(Text 2: Zkratky (zdroj Schematismus branné moci československé))

Tabulka 21: Seznam personálu pro rok 1923

Personál Divisní nemocnice číslo 3. pro rok 1923				
Velitel	Důstojníci zdravotnictva z povolání	Rota pomocného zdravotnictva	Vojenská lékárna	Hospodářská služba
Lederer Alfred, MUDr plk. Zdrav	Habrich Emil, MUDr. plk. zdra v.	Pleifer Oldřich kapitán pom. Zdrav	Správce: Materna Jan Mr., pplk. Lék.	Fialka Bohumil, kápián Hosp. sl.
	Vymětal Dominik MUDr, pplk. zdra v.	Hunt Jan npor. pom. zdra v.	Janovec Vilém Mr., kpt. Lék., np. Voj. Láz. Léč. Úst. Karlovy Vary	
	Krondl Antonín MUDr, pplk. zdra v.		Drápek František Mr., npor. Lék., np. Voj. Akademie Hranice	
	Liehm Jindřich MUDr, pplk. zdra v.		Jelínek Jan, Mr., npor. Lék	
	Jaroš Bohumil MUDr, mjr. zdra v.			
	Hanisch Antonín MUDr, mjr. zdra v.			

13. 2. Personál pro rok 1924

Tabulka 22: Seznam personálu pro rok 1924

Personál Divisní nemocnice číslo 3. pro rok 1924				
Velitel	Důstojníci zdravotnictva z povolání	Rota pomocného zdravotnictva	Vojenská lékárna	Hospodářská služba
Lederer Alfred, MUDr plk. Zdrav	Grohmann Alexander, plk. Zdrav.	Pleifer Oldřich kapitán pom. Zdrav	Správce: Materna Jan Mr., pplk. Lék.	Fialka Bohumil, kpt. Hosp. sl.
	Šrůtel Rudolf plk. Zdrav. (pos. Nem. Liberec)	Khunt Jan, npor, pom. zdra v.	Jelínek Jan, Mr., npor. Lék	
	Habrich Emil, MUDr, plk. zdra v.		Krákora Jiří, PhMr., npor. Lék	
	Vymětal Dominik MUDr, pplk. zdra v.			
	Krondl Antonín MUDr, pplk. zdra v.			
	Liehm Jindřich MUDr, pplk. zdra v.			
	Konta Josef. Pplk. Zdrav (pos. nem. Milovice)			
	Jaroš Bohumil, pplk. Zdrav.			
	Votrhubec Bohuslav, škt. Zdrav. (pos. Nem. Liberec)			
	Vaniš Heřman, škt. Zdrav. (pos. nem. Milovice)			

13. 3. Personál pro rok 1927

Tabulka 23: Seznam personálu pro rok 1927

Personál Divisní nemocnice číslo 3. pro rok 1927				
Velitel	Důstojníci zdravotnictva z povolání	Důstojníci zdravotnictva ve výslužbě	Vojenská lékárna	Hospodářská služba
Grohmann Alexander, plk. Zdrav.	Vymětal Dominik MUDr, pplk. zdra v.	Habrich Emil MUDr., plk. Zdrav v. v. za odměnu	Správce: Materna Jan Mr., pplk. Lék.	Fialka Bohumil, kpt. Hosp. sl.
	Krondl Antonín MUDr, pplk. zdra v.	Lederer Alfred MUDr., plk. Zdrav v. v. za odměnu	Lapáček Karel, Ph. Mr., kpt. Lék.	
	Jaroš Bohumil, pplk. Zdrav.	Perner Karel MUDr., plk. Zdrav v. v. za odměnu		

Mezi roky 1923 a 1927 došlo v personálním obsazení Divisní nemocnice číslo 3 k několika významným změnám. V roce 1923 a 1924 byl velitelem nemocnice MUDr. Alfréd Lederer. V roce 1927 převzal velení MUDr. Alexander Grohmann, který dříve působil důstojník zdravotnictva z povolání, tedy povýšil.

Mezi důstojníky zdravotnictva z povolání v roce 1923 patřili MUDr. Emil Habrich, MUDr. Dominik Vymětal, MUDr. Antonín Krondl, MUDr. Jindřich Liehm, MUDr. Bohumil Jaroš a MUDr. Antonín Hanisch. V roce 1924 k nim přibyli MUDr. Alexander Grohmann a Rudolf Šrůtel. Nově přibyli také Josef Konta a Heřman Vaniš. Pokračovali zde Emil Habrich, Dominik Vymětal, Antonín Krondl, Jindřich Liehm, Bohumil Jaroš a Bohuslav Votrhubec.

V roce 1927 zůstali mezi důstojníky Dominik Vymětal, Antonín Krondl a Bohumil Jaroš. Ve výslužbě se objevili Emil Habrich, Alfréd Lederer a Karel Perner, kteří byli oceněni za své služby.

V rotě pomocného zdravotnictva se mezi lety 1923 a 1924 žádné významné změny neudály, stále ji tvořili kapitán Oldřich Peciifer a npor. Jan Khunt.

Vojenskou lékárnu spravoval ve všech uvedených letech Jan Materna. V roce 1924 se k němu přidali Jan Jelínek a Jiří Krákora. V roce 1927 přibyl Karel Lapáček. Hospodářskou službu vedl ve všech letech Bohumil Fialka, kapitán hospodářské služby. Text 1: Jednotlivé operace prováděné v letech 1925-1927

14. Nemocnice za židovského ghetta

Je všeobecně známo, že Terezín za druhé světové války hrál důležitou roli pro mnoho lidí židovského původu. Ve městě, které před válkou obývalo přibližně 3 500 civilistů a stejný počet vojáků, mělo být náhle umístěno 50 000 až 60 000 vězňů židovského původu. Během necelého roku od zahájení příprav se skutečně podařilo dosáhnout tohoto počtu vězňů.¹²³

Při přípravách na zřízení ghetta v Terezíně musela být zúčastněna i Židovská náboženská obec v Praze. Nacisté v této organizaci úmyslně vyvolávali iluzi, že ghetto bude autonomním územím, kde Židé budou moci žít a pracovat v klidu až do konce války. Tento klam měl udržet klid mezi budoucími oběťmi genocidy a získat čas pro jejich systematickou a postupnou likvidaci, aniž by byl narušen život v Protektorátu.¹²⁴ Dne 24. listopadu přijel první vlak, vezl 342 mužů, kteří byli vybráni, aby připravili Terezín pro ostatní transportované. Skládali se z inženýrů, řemeslníků, dělníků a jednoho lékaře. Přivezli s sebou technické a lékařské zařízení, které mělo pomoci při provozu židovského ghetta.¹²⁵ Dále přijížděly další transporty s budoucími obyvateli Terezína, ke konci roku 1941 ghetto mělo 7350 obyvatel.¹²⁶ Postupně se začaly obývat Drážďanské kasárny, poté Magdeburské kasárny, ve kterých byla zřízena kancelář Rady starších.¹²⁷ V Terezíně tedy byla ustavena i židovská samospráva. Avšak jak vedení této samosprávy, tak i její administrativa, byli nuceni poslouchat rozkazy SS a jejich pravomoci byly omezené, což jim umožňovalo pouze minimálně zmírnit utrpení vězňů.¹²⁸

---

¹²³ Holocaust.cz. Online. BLODING, Vojtěch. GHETTO TEREZÍN. 2019. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/>. [cit. 2024-05-15].

¹²⁴ Památník Terezín. Online. Ghetto Terezín. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/ghetto-terezin>. [cit. 2024-05-15].

¹²⁵ KÁRNÝ, Miroslav (ed.). Terezínské studie a dokumenty 1998. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0682-6. s. 104.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Holocaust. GHETTO TEREZÍN [online]. [cit. 2024-05-15]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/>.

Jednou z věcí, kterou se pokoušeli zmírnit utrpení, bylo právě zdravotnictví, a právě proto byly využity Vrchlabské kasárny, které se staly zdravotním centrem, k nimž byly ještě přiřčené Kavalírské kasárny, které fungovaly jako chorobinec a starobinec.¹²⁹ Tyto kasárny, můžeme označit hned třemi jmény, to jsou Vrchlabské kasárny, stará vojenská nemocnice nebo, jak se nazývali za dob židovského ghetta, Hohenelber Kaserne (německý název pro Vrchlábí).

V těch se jako ve zdravotním centru podle dobového plánu nacházelo několik oddělení.

V přízemí vlevo v hlavní části budovy se nacházelo chirurgické oddělení. V pravé hlavní části bylo oddělení infekce a rentgenové oddělení se nacházelo v levém křídle. Prostory kanceláří a dílen byly v pravém křídle, kuchyně se nacházely jak v pravém, tak v levém křídle. V pravém křídle v přízemí byl ještě komplex koupelen.¹³⁰ V prvním patře se nacházelo značně více oddělení a méně nelékařských prostorů. Napravo hlavní části bylo oddělení gynekologie, vedle se nacházelo lůžkové oddělení dlouhodobé péče, dále zde bylo oční oddělení, pak urologické a znovu lůžkové oddělení dlouhodobé péče. Dále se nacházelo interní oddělení, poté se skoro uprostřed nacházela kaple, dále je oddělení tyfu, které je přerušeno opět interním oddělením a jako poslední v hlavní části budovy v rohu vlevo se nacházela laryngologie.¹³¹

Na levém křídle se pak nacházely pokoje pro sestry a v pravém pak oddělení ambulance. Na druhém patře byly umístěny na levém křídle ubikace pro personál a na pravém opět oddělení tyfu.¹³² Jak je psáno výše, tak k Vrchlabským kasárnám byly přiřazeny ještě Kavalírské kasárny, kde se v přízemí nacházel sklad materiálu (velký), oddělení psychiatrie, oddělení potratů a poté opět psychiatrie, dále pokoje pro nemocné, pak opět oddělení potratů, které se nacházelo přímo vedle kuchyně. V prvním patře byla pak opět oddělení potratů a pokoje pro nemocné.¹³³

Obrázek 3: Plán prvního patra nemocnice (Zdroj Židovské muzeum v Praze)

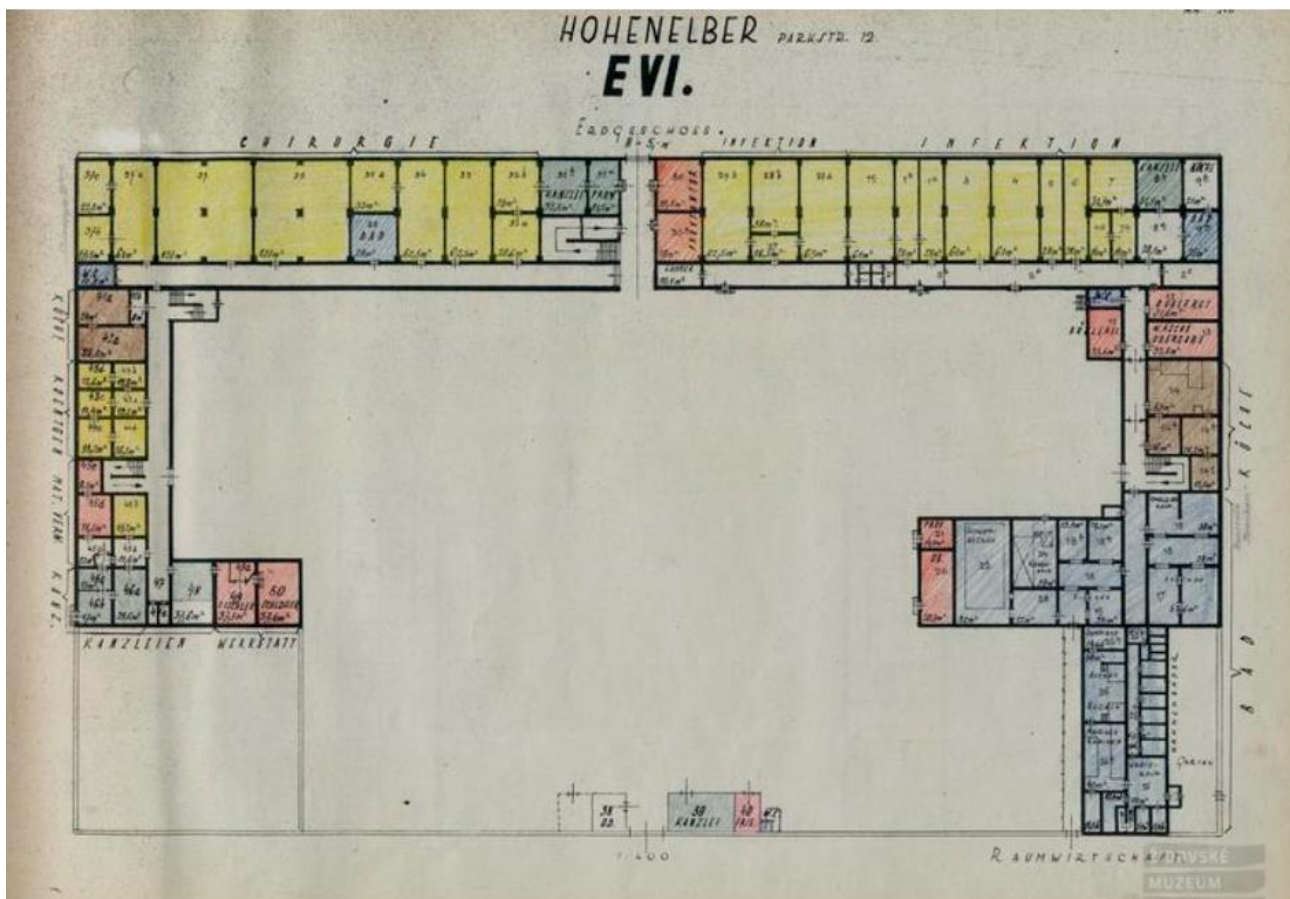
¹²⁹ KÁRNÝ, Miroslav (ed.). *Terezínské studie a dokumenty 1998*. s. 118.

¹³⁰ Plány jednotlivých podlaží v terezínském bloku [online]. [cit. 2024-06-07]. Dostupné z https://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/444208#

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Tamtéž.

¹³³ Tamtéž.

15. Odvšívání

Jedna z hlavních věcí, o které šlo židovské samosprávě byla snaha o udržení čistoty v ghettu, aby se nešířil hmyz, jako byly blechy a vši, které roznášely nebezpečné nemoci. Proto byly zřízena oddělení dezinfekce a odhmyzování, která se nacházely právě ve Vrchlabských kasárnách neboli v terezínské nemocnici.¹³⁴ Oddělení dezinfekce mělo až tři sta pracovníků, zapojeni byli i vedoucí ubikací a domů.¹³⁵ Velké problémy se zavšivením nastaly především během letních měsíců roku 1942, kdy dorazily transporty převážně starších vězňů z Německa a Rakouska. Lidé po několikadenní cestě přijeli nemocní, špinaví a zavšivení. Například v záznamu o rakouském transportu z 21. června 1942 se uvádí, že všech tisíc lidí bylo silně zavšivených, což ohrozilo ostatní vězňů.¹³⁶ Bylo obtížné najít řešení pro vzniklou situaci. Staré sprchové lázně ve Vrchlabských kasárnách neměly dostatečnou kapacitu pro odhmyzování. V uzavřeném a přeplněném městě nebylo možné vytvořit oddělené oblasti pro čisté a nečisté. Odvšívání a neodvšívání se neustále setkávali v práci, na ubikacích, ve frontách na přiděly jídla a dalších místech, což komplikovalo snahu o zastavení šíření vši.¹³⁷ Kromě osob se

¹³⁴Památník Terezín. *Terezínské ghetto a boj s hmyzem* [online]. [cit. 2024-06-04]. Dostupné z: <https://newsletter.pamatnik-terezin.cz/terezinske-ghetto-a-boj-s-hmyzem/>

¹³⁵Tamtéž.

¹³⁶Tamtéž.

¹³⁷Tamtéž.

odhmyzovalo také oblečení, zavazadla a lůžkoviny. Používaly se k tomu různé prostředky jako pára, kysličník siřičitý a Ventox, což byla čirá tekutina v plechovkách. Od února 1943 byly do ghetta dodávány zásilky kyanovodíkového přípravku cyklon z Kolína. Některé věci byly odhmyzovány i přímo v kufrech a bednách.¹³⁸ V případech zavšivení ubikací byly celé místnosti plynovány spolu se všemi zavazadly, oblečením a lůžky, což odstranilo nutnost přenášení jednotlivých předmětů do odvěšivovacích stanic. „Čistící služba“ měla na starosti důkladné vyčištění místností, přičemž dřevěné kavalce a jejich vložky byly pečlivě omyty lysolovou vodou. Pokoje byly plynovány chemickými prostředky, které byly již dříve zmíněny. I když obyvatelům plynovaných ubikací byly poskytovány pokyny k větrání a informace o tom, kdy se mohou vrátit, došlo k několika úmrtím v důsledku pobytu v nedostatečně vyvětraných odvěšivených místnostech.¹³⁹

Ve staré vojenské nemocnici se nacházelo za dob druhé světové války více oddělení, například do roku 1942 bylo v nemocnici, přesněji v bývalé kapli, umístěna část psychiatrického oddělení.¹⁴⁰ To bylo později přesunuto na Kavalír VIII.¹⁴¹

16. Epidemie

Jak už bylo zmíněno, na konci války mířily do Terezína transporty z koncentračních táborů, které převážely silně nakažené vězně, kteří tyto nemoci roznesli po celém terezínském komplexu. V dubnu 1945 se tedy začala šířit epidemie silně nakažlivé nemoci skvrnitého tyfu.¹⁴²

Epidemie, při jejímž zvládnutí sehráli významnou roli nejen židovští lékaři a čeští zdravotníci, ale také personál sovětské armády, dosáhla vrcholu mezi 6. a 16. květnem 1945. Od 14. května byl Terezín znovu uzavřen, aby se nemoc dále nešířila. Po nějaké době sem začaly být přiváženy německé ženy, kterým byly v rámci poválečné odvety přidělovány ty nejtěžší a nejhorší práce.¹⁴³

Bývalá vojenská nemocnice sehrála v epidemii svou roli, neboť v nemocnici bylo i přímo oddělení tyfu a nakažení zde byli hospitalizováni. Epidemii se podařilo úspěšně zvládnout během pouhých tří a půl týdne od zavedení karantény.¹⁴⁴ V období vrcholu bylo hlášeno více než 100 nových

---

¹³⁸Tamtéž

¹³⁹Tamtéž

¹⁴⁰Národní archiv Praha (dále NA), fond Židovské matriky (HBMA), kart. 1, Ohledací listy – ghetto Terezín, sv. 3 (2. 5. 1942 – 16. 6. 1942).

¹⁴¹Památník Terezín. *Střípky ze života duševně nemocných v ghettu Terezín* [online]. [cit. 2024-06-04]. Dostupné z: https://newsletter.pamatnik-terezin.cz/stripky-ze-zivota-dusevne-nemocnych-v-ghettu-terezin/#_ftn3

¹⁴²Paměť národa. *Svobodu oddálila tyfová epidemie. Příběhy z terezínského ghetta na konci války* [online]. [cit. 2024-06-07]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/svobodu-oddalila-tyfova-epidemie-pribehy-z-terezinskeho-ghetta-na-konci-valky>

¹⁴³Tamtéž.

¹⁴⁴HORÁKOVÁ, Eliška. *Epidemie skvrnitého tyfu na konci druhé světové války v Terezíně* [online]. [cit. 2024-06-10]. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, 2018. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/104695/130248310.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

případů různých onemocnění denně. Podobně jako v koncentračních táborech, tak i zde lékaři používali k léčbě skvrnitého tyfu dva tehdy dostupné léky: Lobelin, který podporoval dýchání, a Sympatol, který ovlivňoval srdeční činnost pacientů, ale ani jeden z nich nezaručoval přežití nakaženého.¹⁴⁵

Úspěšné zvládnutí tyfové epidemie bylo možné díky sovětské pomoci, bez níž by byla situace mnohem obtížnější, nebo by se vůbec nepodařilo zvládnout. Na konci července 1945 mohla většina lidí opustit město.¹⁴⁶

17. Zdravotní sestry

V terezínském ghettu se nacházely i zdravotní sestřičky. Tyto statečné ženy se neúnavně snažily ulehčit život nemocným vězňům i za cenu vlastního ohrožení. Pracovaly ve velmi obtížných podmínkách s minimálním množstvím léků, nedostatečným vybavením a za neustálé hrozby šíření nemocí, jako byl tyfus.¹⁴⁷ Zdravotní sestry měly předem naplánované služby, pracovaly 18 až 20 hodin za směnu, přičemž každé oddělení mělo svou hlavní sestru a vrchní sestru. Staraly se o pacienty, jak jen to bylo možné s omezenými zdroji, které měly k dispozici. Dbaly na hygienu, krmily pacienty a léčily vše, co se dalo léčit, ačkoli léků bylo velmi málo. Zdravotní sestřičky byly uniformované, o své uniformy se musely postarat samy, což znamenalo hlavně praní.¹⁴⁸ Dle záznamu jedné ze zdravotních sester, která byla v Terezíně uvězněna, víme, že každý den umíralo pět až šest lidí na komplikace způsobené těžkým průjmem. Mnoho lidí také páchalo sebevraždy skákáním z oken budov. Vzpomínala, že ona a ostatní, i když tam byly jen pár dní, tak se již „...staly tak tvrdými, že jsme obdivovali bez soucitu a někdy se závistí odvahu těch lidí (těch, co páchali sebevraždy) a určitě jsme se je nesnažili přivést zpět k životu.“¹⁴⁹

Do Terezína se dostala i sestra Hoffmeisterová, která zde byla vězněna od roku 1942. Po celou dobu svého věznění, až na dobu těhotenství, pracovala jako zdravotní sestřička, nejdříve na interním oddělení v ústřední nemocnici ve Vrchlabských kasárnách, tedy ve staré vojenské nemocnici, kde přiřazena k docentu Klapovi, který si jí sám vybral.¹⁵⁰ Když vypukla epidemie břišního tyfu, byla

---

¹⁴⁵Tamtéž.

¹⁴⁶Tamtéž.

¹⁴⁷BRUSH, Barbara L. *Nursing Care and Context in Theresienstadt*. Sage Publications, 2004. ISBN 0193-9459. s. 861.

¹⁴⁸Florence. *Zdravotní sestry v židovském ghettu Terezín* [online]. [cit. 2024-06-05]. Dostupné z:

<https://www.florence.cz/casopis/archiv-florence/2017/10/zdravotni-sestry-v-zidovskem-ghettu-terezin/>

¹⁴⁹WEGLEIN, Resi. *Als Krankenschwester im KZ Theresienstadt: Erinnerungen einer Ulmer Jüdin*. Silberburg-Verlag, 1988. ISBN 3925344349. s. 30.

¹⁵⁰Tamtéž.

přeražena na infekční oddělení. Poté působila na kožní ambulanci a posléze ještě na oddělení desinfekce. Po válce dostudovala medicínu, kde se zabývala radiodiagnostikou.¹⁵¹

18. Nemocnice dnes

Dnes je nemocnice opuštěná budova, která se pomalu rozpadá. Po definitivním odchodu armády budova ztratila veškerý smysl. V budově probíhají prohlídky, které má na starosti organizace Terezín – město změny, které zprostředkovává veřejnosti historii Terezína.

V nemocnici můžeme najít i rekvizity z filmů, které se v nemocniční budově natáčely, jedná například o film *Zátopek* (2021). Z tohoto filmu se v nemocnici nachází překližkové dveře. Dále se zde natáčel úspěšný mysteriózní seriál *Pustina*, kde můžeme vidět vchod do nemocnice nebo chodby, jakožto budovu polepšovny.¹⁵²

Dokonce se v nemocnici odehrává i jedna epizoda duchařského pořadu *Tajemno*, kde dle slov autorů: „Jsme v bývalém vojenském lazaretu v Terezíně. Na místě spojeném s lidským utrpením a smrtí dnes budeme přihlížet unikátní badatelské akci. Za pomoci nejmodernější techniky se badatelé pokusí zjistit, jestli se tady skutečně něco děje.“¹⁵³ Bohužel přítomnost duchů, i přes opačné názory autorů pořadu *Tajemno*, v nemocnici dokázána nebyla.

O nemocnici samotné se vedou diskuze, jak by se s budovou mělo pracovat dále, ale ve výsledku zůstává ve stále žalostném stavu.

Obrázek 4: Budova nemocnice dnes (zdroj Válka.cz.)

¹⁵¹Tamtéž.

¹⁵²Filmová místa. [online]. Dostupné z: <https://www.filmovamista.cz/lokalita>. [cit. 2024-06-01].

¹⁵³Stream [online]. [cit. 2024-06-01]. Dostupné z: <https://www.stream.cz/tajemno/cesti-lovci-duchu-se-zesnulymi-v-terezine-komunikuji-pomoci-techniky-63865623>.

19. Závěr

Budova staré vojenské nemocnice prošla obdobím jak světlých, tak temných stránek historie. Nemocnice byla místem, kde byly zachráněno nespočet životů, ale zároveň jich zde i značné množství skončilo. Mnoho z historie nemocnice bylo ztraceno, protože archiv v nemocnici se dochoval jen ve velmi omezené míře. Při své prohlídce budovou jsem zjistil, že zde zůstaly jen fragmenty dokumentů, například objednávky náplastí pro nemocnici.

Na stránkách této práce jsem sestavil historii nemocnice na základě informací nalezených v odborné literatuře, na internetu a ústního podání. Porovnával jsem různé okresy při odvodech a dozvěděl se, že Terezín nepatřil mezi nejlepší okresy, když došlo na počty branců, což také mohla zapříčinit činnost lékařů, kteří se snažili udržet české mladíky doma, jako byl například italský doktor Giachini a jeho pomocník Eduard Dohnálek. Co se týče operací, tak jsem měl k dispozici výčet z dvou let, kdy zemřeli pouze dva pacienti, a to ještě při složitých operacích žlučníku a kýly. Dále jsem popsal působení doktora Levita a jeho příjemné vzpomínky na jeho první pobyt v Terezíně a jeho přání o znovu navštívení Terezína, které se mu velmi trpce vyplnilo. Divisní nemocnice číslo 3, hrála důležitou roli v poskytování zdravotní péče, to jenom díky nemocničnímu personálu, jehož důležité články jsem vypsál v kapitole personál. Během své existence měla nemocnice mnoho velitelů, můžeme například zmínit dva tyto hlavní představitele, jako byli MUDr. Alfréd Lederer a MUDr. Alexander Grohmann. Dále jsem našel informaci, že ve Vrchlabských kasárnách byla oddělení dezinfekce a odhmyzování. Navzdory úsilí byly problémy se zavšivením stále, hlavně po transportech v létě 1942. Dezinfekce zahrnovala páru, chemické prostředky a cyklon, což vedlo k několika úmrtím kvůli nedostatečnému větrání. Také jsem psal o zdravotních sestřích v nemocnici za židovského ghetta, které navzdory obtížným podmínkám, nedostatku léků a hrozbě nemocí neúnavně pečovaly o vězně, často za cenu vlastního ohrožení. Příběh sestry Hoffmeisterové a dalších žen svědčí o jejich odhodlání zachraňovat lidské životy.

Byla také popsána kulturní odkaz budov, když bylo zjištěno, že v bývalé nemocnici probíhalo natáčení filmů, úspěšných seriálů nebo duchařských příběhů.

Bývalá vojenská nemocnice v Terezíně má za sebou již 242 let. Stála za Habsburské monarchie, za Rakousko-Uherska, za první republiky Československé, za protektorátu Čechy a Morava, za druhé republiky Československé a stojí i za dob České republiky. V průběhu své existence sloužila různým režimům a přizpůsobovala se jejich potřebám, což z ní činí významný historický objekt. Její účel se však změnil, a zatímco dříve byla klíčovým zdravotnickým zařízením, dnes už tento účel neplní.

20. Seznam použitých zdrojů

Prameny

Národní archiv Praha (dále NA), fond Židovské matriky (HBMa), kart. 1, Ohledací listy – ghetto Terezín, sv. 3 (2. 5. 1942 – 16. 6. 1942).

Použitá literatura

BRUSH, Barbara L. *Nursing Care and Context in Theresienstadt*. Sage Publications, 2004. ISBN 0193-9459.

DUDA, Miloslav. *Historie chirurgie: vybrané statě olomoucké a moravské chirurgie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2167-4.

DUŠKOVÁ, Markéta. *Úvod do chirurgie: učební text pro studenty 3. LF UK*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 3. lékařská fakulta, Klinika plastické chirurgie 3. LF a FNKV, 2009. ISBN 978-80-254-4656-0.

FIDLER, Jiří a SLUKA, Václav. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-256-2.

HAVELKA, František. *Památník k jubilejnímu sjezdu bývalých českých důstojníků posádky terezínsko-litoměřické za světové války 1914-1918 pořádaného ve dnech 5. a 6. května 1928 v Terezíně a Litoměřicích*. Praha: Václav Tomsa, t. Hejda & Zbroj v Mladé Boleslavi, 1928.

HOFMAN, Jiří. *Vlasti k obraně, matce ke cti: stavba pevnosti Terezín 1780-1790*. Edice Lidé a hradby, České Budějovice: Bohumír Němec - Veduta, 2022, ISBN 978-80-88030-69-0.

KÁRNÝ, Miroslav (ed.). *Terezínské studie a dokumenty 1998*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0682-6.

LUŇÁČEK, Jiří. *Rakouské vojenské zdravotnictví za napoleonských válek: k činnosti hlavních polních nemocnic na Moravě v letech 1813-1814*. Jiří Luňáček. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2018. ISBN:978-80-88278-23-8

PICK, J.; POLÁK, R. a PACOVSKÝ, J. *Terezín očima hygienika: zpráva z terezínského koncentračního tábora o boji proti hmyzu a skvrnitému tyfu*. Praha: Lékařské knihkupectví a nakladatelství, 1948.

ROMAŇÁK, Andrej. *Pevnost Terezín*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, Edice Pevnosti., 5. sv., 1994, ISBN 80-901580-3-X.

ROMAŇÁK, Andrej. *Pevnost Terezín*. Severočeské nakladatelství, 1972, s.. ISBN 45-017-71.

TARABA, Luboš. *Sukně proti kalhotám: válka o rakouské dědictví 1740-1748*. Polozapomenuté války. Praha: Epoque, 2019. ISBN 978-80-7557-176-2.

WEGLEIN, Resi. *Als Krankenschwester im KZ Theresienstadt: Erinnerungen einer Ulmer Jüdin*. Silberburg-Verlag, 1988. ISBN 3925344349.

WOHLMUTH, Petr. *Bastionové pevnosti a vojenská revoluce*. Praha: FHS UK, 2015, ISBN 978-80-87398-49-4.

ZEMANOVÁ, Martina. *Anexe Bosny a Hercegoviny k Rakousko-Uhersku Reflexe české společnosti*. Bakalářská práce. Brno, 2009.

ŽIPEK, Alois. *Domov za války: (svědectví účastníků)*. V Praze: Pokrok, 1931.
Elektronické zdroje

Časopisové zdroje

Schematismus branné moci československé [online]. 1923, roč. 2, č. 2 [cit. 2024-06-08]. ISSN 1804-5286. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:ba56654b-5471-11e9-816b-a720120a7520?page=uuid:1b530d34-a6d4-401e-ba85-49bf6b0a5af3&fulltext=divisní%20nemocnice%20č.%203>

Odborné články

BAILEY, Mark S. *A brief history of British military experiences with infectious and tropical diseases*. Journal of the Royal Army Medical Corps. 2013, roč. 159, č. 3, s. 150-157. ISSN 0035-8665. Dostupné z: <https://doi.org/10.1136/jramc-2013-000087>. [cit. 2024-06-01].

BERGMAN, Nils J. *Historical background to maternal-neonate separation and neonatal care*. Online. Birth Defects Research [online]. 2019, roč. 111, č. 15, s. 1081-1086. [cit. 2024-06-01]. ISSN 2472-1727. Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/bdr2.1528>

KOŽÍŠEK, František. *A Hygienist Who Should Have Been Forgotten (Marking the 165th Anniversary of Isidor Soyka's Birth)* [online]. Hygiena. 2015, roč. 60, č. 1, s. 25-29. [cit. 2024-06-01]. ISSN 18026281. Dostupné z: <https://doi.org/10.21101/hygiena.a1370>

Elektronické zdroje

Český rozhlas. *V Terezíně můžete navštívit i některá tajemná zákoutí. Třeba bývalou vojenskou nemocnici* [online]. [cit. 2024-06-10]. Dostupné z: <https://region.rozhlas.cz/v-terezine-muzete-navstivit-i-nektera-tajemna-zakouti-treba-byvalou-vojenskou-7765662>

Encyklopedie Prahy 2. *Jan Levit (Nové Město)* [online]. [cit. 2024-05-29]. Dostupné z: <https://encyklopedie.praha2.cz/osobnost/3061-jan-levit>

Filmová místa. [online]. [cit. 2024-06-01]. Dostupné z: <https://www.filmovamista.cz/lokalita>.

Florence. *Zdravotní sestry v židovském ghettu Terezín* [online]. [cit. 2024-06-05]. Dostupné z: <https://www.florence.cz/casopis/archiv-florence/2017/10/zdravotni-sestry-v-zidovskem-ghettu-terezin/>

Florence.cz. *Válečný chirurg prof. Jan Levit nepatří smrti ani zapomnění – připomínka transportů do Terezína v roce 1942* [online]. [cit. 2024-05-29]. Dostupné z: <https://www.florence.cz/zpravodajstvi/nazory-volny-cas/valecny-chirurg-prof-jan-levit-nepatri-smrti-ani-zapomneni-pripominka-transportu-do-terezina-v-roce-1942/>

Holocaust. *GHETTO TEREZÍN* [online]. [cit. 2024-05-15]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/>

HORÁKOVÁ, Eliška. *Epidemie skvrnitého tyfu na konci druhé světové války v Terezíně* [online]. [cit. 2024-06-10]. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, 2018. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/104695/130248310.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Metodický portál RVP. *Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. [vid. 11. 8. 2011]. ISSN 1802-4785. Dostupné z: <http://rvp.cz/>

Ministerstvo obrany. *HISTORIE ZÁKLADNÍ VOJENSKÉ SLUŽBY V ČESKÝCH ZEMÍCH* [online]. [cit. 2024-05-21]. Dostupné z: <https://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3895>

Město Terezín. *Historie města Terezín* [online]. [cit. 2024-04-19]. Dostupné z: <http://mestoterezin.cz/historie-mesta-terezin/d-136455>

Národní památkový ústav. *Pevnostní město Terezín* [online]. [cit. 2024-06-01]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/pevnostni-mesto-terezin-7663606>

OzbrojeneSlozky.cz. *Historie a vývoj Aktivní zálohy (0/1): Tradice dobrovolnosti a brannosti od Rakouska-Uherska po zrod Československa* [online]. [cit. 2024-05-21]. Dostupné z: <https://www.ozbrojeneslozky.cz/clanek/historie-a-vyvoj-aktivni-zalohy-01-tradice-dobrovolnosti-a-brannosti-od-rakouska-uherska-po-zrod-ceskoslovenska>

Paměť národa. *Nakažení vojáci bušili na sklo. Věděli, co je čeká. Příběhy z válečné Plzně* [online]. [cit. 2024-06-01]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/nakazeni-vojaci-busili-na-sklo-vedeli-co-je-ceka-pribehy-z-valecne-plzne>

Památník Terezín. *Ghetto Terezín* [online]. [cit. 2024-05-15]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/ghetto-terezin>

Památník Terezín. *Osobnost lékaře Jana Levita a jeho spojení s terezínskými represivními zařízeními* [online]. [cit. 2024-05-29]. Dostupné z: <https://newsletter.pamatnik-terezin.cz/osobnost-lekare-jana-levita-a-jeho-spojeni-s-terezinskymi-represivnimi-zarizenimi/>

Památník Terezín. *Střípky ze života duševně nemocných v ghettu Terezín* [online]. [cit. 2024-06-04]. Dostupné z: https://newsletter.pamatnik-terezin.cz/stripky-ze-zivota-dusevne-nemocnych-v-ghettu-terezin/#_ftn3

Památník Terezín. *Terezínské ghetto a boj s hmyzem* [online]. [cit. 2024-06-04]. Dostupné z: <https://newsletter.pamatnik-terezin.cz/terezinske-ghetto-a-boj-s-hmyzem/>

Payne.cz. *Sarajevský atentát* [online]. [cit. 2024-04-19]. Dostupné z: <https://www.payne.cz/3xS43787/sarajevo.htm> 5

Portál UBU. *Jak se sloužilo za císaře pána v dobách míru* [online]. [cit. 2024-05-21]. Dostupné z: <https://www.ucenibezucebnic.cz/index.php?id=6119>

SOLUTION INFORMAČNÍ SERVER PRO LÉKAŘE. *Vznik a vývoj vojenské farmacie u nás do roku 1918* [online]. [cit. 2024-04-19]. Dostupné z: https://www.medon-solutio.cz/main.phpclanek=100820&rok=2003&e=&akce=1&nl=2&right=zobraz_text.php&left=left.php&bottom=obsah.php

Stream. [online]. [cit. 2024-06-01]. Dostupné z: <https://www.stream.cz/tajemno/cesti-lovci-duchu-se-zesnulymi-v-terezine-komunikuji-pomoci-techniky-63865623>

Velká válka. *Povinná vojenská služba v Rakousku-Uhersku* [online]. [cit. 2024-05-21]. Dostupné z: https://www.velkavalka.info/wiki/doku.php?id=mirova_sluzba

Válka.cz. *Terezín, Vrchlabská kasárna - nemocnice* [online]. [cit. 2024-06-10]. Dostupné z: <https://www.valka.cz/Terezin-Vrchlabska-kasarna-nemocnice-t241450>

Vitalion. *Peritonitida* [online]. [cit. 2024-05-29]. Dostupné z: <https://nemoci.vitalion.cz/peritonitida/>

Filmové dokumenty

Naše Velká válka, 2. První padlí (rež. Charilaos Karadžos)

Audio zdroje

Hofman, Jiří. “Prohlídka bývalé vojenské nemocnice v Terezíně“ Osobní komunikace, Terezín 10. března 2024.

Obrázky

Válka.cz. *Terezín, Vrchlabská kasárna - nemocnice* [online]. [cit. 2024-06-10]. Dostupné z: <https://www.valka.cz/Terezin-Vrchlabska-kasarna-nemocnice-t241450>

Židovské muzeum v Praze. *Knihy č.1: plány jednotlivých podlaží v terezínském bloku* [online]. [cit. 2024-06-13]. Dostupné z: https://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/444208#. [cit. 2024-06-13].

Tabulky

FIDLER, Jiří a SLUKA, Václav. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*.

Schematismus branné moci československé [online]. [cit. 2024-06-13]. ISSN 1804-5286. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:597b886d-5472-11e9-8136-a720120a7520?page=uuid:c14bddc0-565e-11e9-b3de-5ef3fc9bb22f>

Schematismus branné moci československé [online]. [cit. 2024-06-13]. ISSN 1804-5286. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:ba56654b-5471-11e9-816b-a720120a7520?page=uuid:9d5e7494-760f-4a6a-9a6f-130159812d0c&fulltext=divisní%20nemocnice>

Schematismus branné moci československé [online]. [cit. 2024-06-13]. ISSN 1804-5286. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:https://ndk.cz/view/uuid:d5ec4d08-5471-11e9-816f-a720120a7520?page=uuid:c5e3de70-5648-11e9-abdc-5ef3fc9bb22f&fulltext=divisní%20nemocnice%20č.%203>

Velká válka. *Povinná vojenská služba v Rakousku-Uhersku* [online]. [cit. 2024-05-21]. Dostupné z: https://www.velkavalka.info/wiki/doku.php?id=mirova_sluzba

Zdravotní statistika československého vojska [online]. [cit. 2024-06-13]. 1929. Dostupné z: <https://www.ndk.cz/view/uuid:f92a050c-2050-42be-95de-3a946c44b751?page=uuid:20e493d0-3114-11eb-acc7-5ef3fc9bb22f&fulltext=nemocnice%20terezin>

Zpráva o poměrech a zařízeních zdravotních v království Českém za leta ... [online]. [cit. 2024-06-13]. Dostupné z: <https://ndk.cz/periodical/uuid:48256a10-06e2-11dd-bb60-000d606f5dc6>

Přílohy

Schematismus branné moci československé [online]. [cit. 2024-06-13]. ISSN 1804-5286. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:597b886d-5472-11e9-8136-a720120a7520?page=uuid:c14bddc0-565e-11e9-b3de-5ef3fc9bb22f>

Zdravotní statistika československého vojska [online]. [cit. 2024-06-13]. 1929. Dostupné z: <https://www.ndk.cz/view/uuid:f92a050c-2050-42be-95de-3a946c44b751?page=uuid:20e493d0-3114-11eb-acc7-5ef3fc9bb22f&fulltext=nemocnice%20terezin>

Seznam příloh

Text 1: Jednotlivé operace prováděné v letech 1925-1927 56
 Text 2: Zkratky (zdroj Schematismus branné moci československé) 62

21. Přílohy

Text 1: Jednotlivé operace prováděné v letech 1925-1927

Název operace	Roky	Zhojen	Zlepšen	Zemřel	Úhrnem
Cicatrix faciei - incisio et operatio plastica post implantationem adipis	1925/26				
	1926/27	1			1
Fracturae cranii impressae - trepanace	1925/26				
	1926/27	2			2
Osteomyelitis mandibulae - trepanace	1925/26				
	1926/27	1			1
Tumores benigni - exstirpace	1925/26	17			17
	1926/27	19			19
Vulnus sclop, ossis frontis cum defecto - transplantatio lamellae ex tibia	1925/26				
	1926/27	1			1
Vulnera varia (scissa, contusolacera, etc.) évidemment, sutura	1925/26	4			4
	1926/27				
Tothaematoma - excochleatio, sutura	1925/26	3			3
	1926/27	5			5
Angina phlegomosa - incise	1925/26	5			5
	1926/27	8			8
Hypertrophia tonsill. - tonsillotomie	1925/26	4			4
	1926/27	10			10
Labium lepor. - plastica Diefenbach, Malgaigne - Bruns, Mirault	1925/26	1			1
	1926/27				
Tumores benigni - exstipatio	1925/26	1			1
	1926/27				

Affectiones suppur. (abscessy, furunkule, flegmony apod.) - incise	1925/26				
	1926/27	1			1
Struma adenomatosa recidivans - exstirpace	1925/26	1			1
	1926/27				
Struma colloides, cystica, parenchym. E nukleace, resekcce	1925/26	2			2
	1926/27				
Affectiones suppur. (abscessy, furunkule, etc.) - incise	1925/26	1			1
	1926/27	1			1
Corpora aliena - ekstrakce	1925/26	1			1
	1926/27	1			1
Fractura claviculae - respositio deligatio	1925/26				
	1926/27	3			3
Fistula in regione ossis sacri - exstirpatio et excochleatio fistulae	1925/26	1			1
	1926/27				
Lymphomata in ingnine - exstirpace	1925/26				
	1926/27	1			1
Osteomyelitis scapuluea - resectiopartialis, excochleatio	1925/26	1			1
	1926/27				
Pleuritis suppur. - resectio costae, punctio	1925/26	1			1
	1926/27	1			1
Tumores benigni - exstirpace	1925/26	3			3
	1926/27	8			8
Hernia cruralis operatio radicalis (hernitomia)	1925/26	1			1
	1926/27				
Vulnus sclopetarium scapulae et vena axillaris - debridement et ligatura venae	1925/26	1			1
	1926/27				
Hernia epigastrica: op. Radicalis cum plastica fasciae sec. Thiersch	1925/26	1			1
	1926/27	6			6
Hernia inguinalis: op. Sec. Bassini	1925/26	15			15
	1926/27	25			25
Hernia inguinalis: op. sec. Hackenbruch	1925/26	34			34
	1926/27	19			19
Hernia inguinalis: op. Sec. Kocher	1925/26	3			3
	1926/27	7			7

Hernia scrotalis - op. rad. sec. Bassini	1925/26	6			6
	1926/27	14			14
Hernia scrotalis - sec. Hackenbruch	1925/26	16			16
	1926/27	25			25
Hernia scrotalis - sec. Kocher	1925/26	2			2
	1926/27	2			2
Hernia umbilicalis operace radikální	1925/26	1			1
	1926/27				
Hernia ventralis in cicatrice - excisio cicatricis et sutura musc. - operatio radicalis	1925/26	1			1
	1926/27	4			4
Hernia scrotalis - op. rad. sec. Hackenbruch	1925/26	2			2
	1926/27				
Cholecystitis chron. Cum adhaesione et stenosi plori - cholecystektomie et G. E. A.	1925/26				
	1926/27	1			1
Appendicitis acuta - appendektomie	1925/26	8			8
	1926/27	7			7
appendicitis chronica - appendektomie	1925/26	8			8
	1926/27	11			11
Fistula ani - operace radikální	1925/26	9			9
	1926/27	4			4
Haemorrhoides - paquelinisace	1925/26	2			2
	1926/27				
Periproctitis - incise, drenáž	1925/26				
	1926/27	2			2
Polypi recti - exstirpace a excochleace	1925/26				
	1926/27	1			1
Vulnus contusum abdominis, ruptura ilei, peritonitis - sutura ilei	1925/26				
	1926/27			1	1
Vulnus lacerum recti - sutura	1925/26	1			1
	1926/27				
Abscessus cavi Douglasii - incisio per rectum	1925/26	2			2
	1926/27				
Abscessus retrosigmoidální - incisio per laparotomiam	1925/26	1			1
	1926/27				

Ascites - punkce	1925/26	2			2
	1926/27				
Calculus vesicae - sectio alta, extractio	1925/26			1	1
	1926/27				
Perinephritis supp. Incisio	1925/26	1			1
	1926/27				
Cystis funiculi - exstirpace	1925/26				
	1926/27	1			1
Fimosa praecputia - circumcise, dorsální incise, oper. Sec. Koch. Loeve, Petřivalský, Scheele, Schloffer, op. Plastica	1925/26	22			22
	1926/27	23			23
Hydrocele - oper. Sec. Winkelmann - Bergmann	1925/26	4			4
	1926/27	8			8
Kryptorchismus et atrophia testis - semikastrace	1925/26				
	1926/27	1			1
Paraphimosis - discise, paquelinisace, reposice	1925/26	5			5
	1926/27	5			5
Strictura uretry - sectio alta	1925/26				
	1926/27	1			1
Tuberculosis testiculi - semikastrace	1925/26	2			2
	1926/27				
Tumores benigni - exstirpace	1925/26	1			1
	1926/27				
Varikocela - oper. Radicalis	1925/26	5			5
	1926/27	5			5
Abortus - dilatatio cervicis, curetage	1925/26	1			1
	1926/27				
Hydrosalphinx et uterus retroflexus fixatus - amput, tubar. Bilat. Sec. Guggelsberger	1925/26	1			1
	1926/27				
Lipoma labii et canalis ingu. - exstirpace	1925/26	1			1
	1926/27				
Metritis - curetage	1925/26	1			1
	1926/27				
Polypus endometrii - ablatio per torsionem	1925/26	1			1
	1926/27				

Polypus endometrii - exstirpatio - hysterostomatotomia, excisio	1925/26	1			1
	1926/27	1			1
Affectiones suppurativae (abscesy, furunkule, flegm., panaritia) - incise, kontraincise, exkochleace	1925/26				
	1926/27	1			1
Bursitis olecrani - exstirpace	1925/26				
	1926/27	2			2
Corpora aliena - ekstrakce	1925/26	6			6
	1926/27	6			6
Fractura digiti V. complicata - débridement, deligatio	1925/26	1			1
	1926/27				
Fracturae variae ossium - repositio, deligatio	1925/26	5			5
	1926/27	4			4
Ganglioma - exstirpace	1925/26				
	1926/27	3			3
Luxatio dig. Minimi 'compl. - repositio et sutura capsulae	1925/26				
	1926/27	1			1
Luxationes variae - reposice	1925/26	1			1
	1926/27	4			4
Pseudarthrosis phalangis - amputace	1925/26	1			1
	1926/27				
Sydactilia - isolatio digitorum et plastica cutis	1925/26				
	1926/27	2			2
Tuberculoidum cutis- excisio	1925/26				
	1926/27	1			1
Tumores benigni - exstirpace	1925/26	5			5
	1926/27	3			3
Vulnus nervovum - neuroraphia, neurolysis	1925/26				
	1926/27	1			1
Vulnus lacerontusum digit. - exarticulatio	1925/26				
	1926/27	1			1
Vulnus sclop. Manus, articul, manus, parmanente projectilo - extrakce	1925/26	1			1
	1926/27				
Vulnus tendinis - sutura tend.	1925/26				
	1926/27	2			2

Ankylosis metatarsophalangealis - exarticulatio digiti	1925/26	1			1
	1926/27				
Bursitis - exstirpace	1925/26				
	1926/27	2			2
Caries ossium - excochleatio	1925/26	1			1
	1926/27				
Exostosis - exstirpatio, resectio	1925/26	1			1
	1926/27				
Fractura cruris . Extensio sec. Steinmann	1925/26	2			2
	1926/27				
Fractura patellae - steh (sutura)	1925/26	1			1
	1926/27				
Fracturae variae - repositio et deligatio	1925/26	6			6
	1926/27	6			6
Gangraena extrem., digit. - amputace	1925/26				
	1926/27	1			1
Hygroma - exstirpace	1925/26	3			3
	1926/27				
Onychogryphosis - excise	1925/26				
	1926/27	1			1
Osteomyelitis - sequestrotomie, drainage	1925/26	1			
	1926/27				
Trombosa veny sapheny - ligatura veny	1925/26				
	1926/27	1			1
Tumoris benigni - exstirpace	1925/26	3			3
	1926/27				
Unguis incarnatus - ablatio unguis	1925/26	5			5
	1926/27	7			7
Varices femoris et cruris - operatio radical. Sec. Klapp, Kocher, Madelung, Trendelenburg	1925/26	1			1
	1926/27				
Vuinera varia - evident, sutura	1925/26				
	1926/27	1			1
Celkem. Total général	1925/26	254		1	255
	1926/27	285		1	286

(Zdroj Zdravotní statistika československého vojska)

Text 2: Zkratky (zdroj Schematismus branné moci československé)

Zkratky	Význam
Hosp. sl.	Hospodářské služby
Kpt	Kapitán
Lék.	Lékarník
Mjr.	Major
Mr.	Magistr
Nem.	Nemocnice
Np.	Nadpočetný
Npor.	Nadporučík
PhMr	Magistr farmacie
Pkl.	Plůkovník
Pom.	Pomocný
Pos. nem.	Posádková nemocnice
Pplk.	Podplůkovník
V. v.	Ve výslužbě
Voj.	Vojenský
Zdrav.	Zdravotnictva